

Tidsskriftet der
tager pulsen på dansk
og international
miljøpolitik

GLOBAL ØKOLOGI

NR. 4 | 10. ÅRGANG | OKTOBER 2003

Tema:

Grøn økonomi

Læs også:

Vandet i grunden – er det rent?

Sydamerikas miljøbevægelse på vej

Dalai Lama om universal ansvarlighed

Værdikamp uden værdier

“Det er udfaldet af kulturkampen, der afgør Danmarks fremtid. Ikke den økonomiske politik. ... Det afgørende er, hvem der får held til at sætte dagsordenen i værdidebatten.”

Interview med Anders Fogh Rasmussen i Weekendavisen, 17. januar 2003

Den såkaldte kulturkamp har bølget frem og tilbage i aviserne siden landets statsminister gav den næring i Weekendavisen i januar. Anders Fogh har formentlig ret, når han insisterer på, at det er værdidebatten, der afgør Danmarks fremtid. Men regeringens værdikamp føres udelukkende negativt i form af ukonstruktive angreb på såkaldte smagsdommere og eksperter.

For Anders Fogh og hans støtter drejer kulturkampen sig ikke om at gøre plads til kampen mellem forskellige værdiopfattelser, f.eks. i forhold til natur og miljø. Det drejer sig om at flytte kamppladsen fra den demokratiske arena til det økonomiske marked. Værdierne skal ikke bestemmes af eksperter (i hvert fald ikke de regeringskritiske). Værdierne skal formes via det frie marked, hvor statens rolle mindskes.

Det er en værdikamp uden værdier. For hvad er regeringens værdier indenfor miljø, kultur, globalisering og udvikling? Der er ingen værdier, kun et mål om at flytte værdikompetencen fra staten, dvs. politikere, eksperter, embedsmænd til markedet, dvs. virksomheder, investorer, aktionærer.

Det klokkeklare eksempel på den værdiløse værdidebat er naturpolitikken. Miljøministeren vil have nationalparker, men har ingen visioner for projektet: “regeringen vil ikke fastsætte regler eller restriktioner i pilotprojektområdet (nationalparken, red.)” og “det lokale engagement vil være afgørende for hvilket indhold pilotprojekterne skal have.” Uden overordnede visioner vil nationalparkprojekterne hurtigt afspores af endeløse diskussioner mellem landmænd, lodsejere, turistchefer og lokalpolitikere. Hvis regeringen vil basere sin politik på værdier, så kræver det, at den har nogen.

Det andet element i Foghs værdikamp er angrebet på pluraliteten, den demokratiske mangfoldighed, der siden Grundtvigs tid har haft et solidt fodfæste i Danmark. Men nu skal der kun være plads til en vej. Al modstand gøres harmløs gennem 1) fjernelse af tilskud til regeringskritiske råd, nævn og eksperter, 2) decimering af regeringskritisk forskning og forvaltning og 3) styring af medier og debat gennem spin, intern udrensning (tænk blot på Søren Pinds 10 teser) og indsættelse af regeringsvenlige folk i landets vigtigste bestyrelser.

Punkt 1 kender vi til udødelighed. Seneste skud på stammen er Finanslovens fjernelse af 180 mio. kr. i portostøtte til fagblade. Det rammer foreningslivet bredt, selvom det var tiltænkt at ramme fagforeningsbladene. For Global Økologi vil det f.eks. betyde en årlig merudgift på mindst 20.000 kr.

Punkt 2 er dybt alvorlig. Med Finanslov 2004 skæres Danmarks Miljøundersøgelser med yderligere 15% og Miljøstyrelsen med 11%. Det ødelægger mange års ekspertise på området, men det lukker også kæften på folk; at modsige regeringens politik kan betyde en fyreseddel for den enkelte forsker eller embedsmand. Tavshed bliver en nødvendighed.

Dobbeltmoralen springer her i øjnene. Institut for Miljøvurdering (IMV), der er skabt af Fogh selv, får stadig rigeligt med penge, selvom et nordisk forskerpanel har kritiseret instituttets rapporter for at være uvidenskabelige og have form som debatindlæg. IMVs arbejde er med andre ord smagsdommeri.

Endelig viser punkt 3 noget prekært om vores statsminister. Hvis vi skal have en fri og nyttig debat om værdier, hvordan kan det så være, at Anders Fogh selv skal have spindoktorer til at fortælle om dem, samtidig med at disse doktorer konstant søger at holde andres ideer ude af debatten?

Regeringen er ved at sætte sine fødder på en autoritær sti, hvor statsministeren iscenesættes som en ufejlbarlig sandhedens apostel.

Værdidebatten rejser to spørgsmål: 1) Bryder danskerne sig om et autoritært statsministerium, der via spin og politisk kontrol sætter sig på alt? 2) Har danskerne lyst til, at menneske, etik, kultur og natur gøres til værdier, der alene gøres op i kroner og ører?

Nej, vel? Men skal udviklingen brydes, kræver det, at disse tendenser formuleres og udbredes til befolkningen. Det kræver, at regeringskritiske borgere, forskere, græs-rødder, politikere og journalister tager bladet fra munden og fortæller om tingenes tilstand. Hvis det sker, bliver VK en sikker taber ved næste valg.

■ Af Bo Normander, redaktør Global Økologi

Global Økologi

Nr. 4, 10. årg., oktober 2003

Redaktion | Bo Normander (ansv.),
Uffe Geertsen, Claus Wilhelmsen,
Bendt Ulrich Sørensen, Xenia
Thorsager Trier, Poul Erik Pedersen,
Kåre Press-Kristensen, Sabina
Holstein Aarup, Francois Bahu

Layout | Åse Eg Jørgensen
/Eg&Fjord

Udgiver | Det Økologiske Råd
Blegdamsvej 4B
2200 København N
Tlf. 3315 0977
Fax 3315 0971
info@ecocouncil.dk
www.globalokologi.dk
www.globalecology.dk

Global Økologi er tidsskriftet der
tager pulsen på dansk og inter-
national miljøpolitik. Udkommer
fem gange årligt.

Global Økologi samarbejder med
internationale miljøtidsskrifter,
bl.a. The Ecologist
(www.theecologist.org)

Redaktionens og Det Økologiske
Råds synspunkter afspejles kun i
indlæg, hvor dette er tydeligt
angivet.

Tryk | SvendborgTryk
Papir | Reprint

Forside | Foto af Torben Reitzel

Bidrag til næste nummer indsen-
des inden 31. oktober 2003.
Næste nummer udkommer i
december.

Global Økologi modtager støtte
fra Danidas Oplysningsbevilling.
ATV-Fonden for Jord og Grund-
vand har støttet artiklerne side
17-22.

©Global Økologi | forfatterne
ISSN 0909-1912

Global Økologi

Fokus I

4 WTO-forhandlingerne kørt i grøften

Af John Nordbo

6 Finansloven – endnu et slag mod miljøet

Af Christian Ege

7 Nyt økologisk erhvervshus i Torup

Af Bo Normander

Tema

8 Grøn økonomi

Det vrirler med ideer til en ny grøn økonomi.
Global Økologi bringer et udvalg.

9 Økonomi handler om ideologi

Af Bendt Ulrich Sørensen

12 Der ER et alternativ

Af Ross Jackson

15 Grøn skattereform

Af Søren Dyck-Madsen

17 Virker miljøafgifter?

Af Xenia Thorsager Trier og Kåre Press-Kristensen

19 10 bud på grøn økonomi

Fokus II

20 Vandet i grunden

Af Hans Jørgen Henriksen og Lisbeth Flindt Jørgensen

23 Den Sydamerikanske miljøbevægelse samler energi

Af Liliana Hisas

26 Dalai Lama om universal ansvarlighed

Af Bo Normander

Rubrikker

28 Kalender

29 Nyt fra Rådet

30 Bognyt

31 Publikationer

Kort nyt

Frankrig starter program for el-biler

Den franske regering har afsat 300 mio. kr. til bilindustrien til at udvikle miljøvenlige biler, der ikke kører på benzin eller diesel. "Frankrig er førende i verden på dette område. Vi må øge afstanden," siger statsminister Jean-Pierre Raffarin. (www.enn.com – 16. september 2003)

Pesticider i cola og flaskevand

Det indiske forskningsinstitut, Centre for Science and Environment, har fundet pesticidrester i stort set alle undersøgte sodavand og mineralvand på det indiske marked. I samtlige prøver udtaget af 12 sodavandsmærker som Coca Cola og Pepsi blev der fundet pesticidrester over grænseværdien. Især blev der konstateret indhold af nogle af verdens mest miljø- og sundhedsskadelige pesticider: DDT blev fundet i 81% af prøverne, Malathion i 97%, Lindan (HCH) i 100% og Chlorpyrifos i 100% af prøverne. Det gennemsnitlige indhold af pesticider i sodavand var 0.0168 mg/l, hvilket er 34 gange højere end EUs grænseværdi. De samme pesticider blev også fundet i næsten alle prøver flaskevand fra fem førende mærker: DDT i 71%, Malathion i 85%, Lindan i 91% og Chlorpyrifos i 82% af prøverne. Den indiske regering har erkendt problemet og lover at stramme op på reglerne. (www.cseindia.org – august 2003)

Løver 'tæt på udryddelse'

I Afrika er antallet af løver faldet med 90% over de seneste 20 år, advarer den amerikanske biolog, Laurence Frank. I dag er der kun omkring 23.000 løver tilbage. Også antallet af andre afrikanske rovdyr falder, og det skyldes i følge Frank befolkningsstigningen og at flere og flere anvender gift og rifler for at beskytte kvæg og husdyr mod rovdyr. (New Scientist – 20. september 2003)

WTO-forhandlingerne kørt i grøften

Billederne er fra forskellige demonstrationer i Cancún. (Fotos: Greenpeace og Friends of the Earth International)

WTOs ministerkonference i den mexicanske badeby Cancún endte ikke i den afslappende atmosfære, som omgivelserne lagde op til. Den 14. september, et døgn før tid, erklærede den mexicanske udenrigsminister og formand for mødet, at nu var det slut. Han så ingen muligheder for at opnå enighed om en ministererklæring.

■ Af John Nordbo

Landene gik fra hinanden uden at have aftalt meget andet end, at de ville mødes igen. Dermed er der stor usikkerhed om, hvordan forhandlingerne i den såkaldte "Doha-runde" vil blive videreført.

Forhandlingsrunden blev startet på en ministerkonference i Qatars hovedstad, Doha, for to år siden, og den omfatter forhandlinger om friere handel med såvel landbrugsvarer som andre vare- og tjenesteydelser. En række andre spørgsmål, herunder nogle sager om miljø, er også til forhandling i Doha-runden, som efter planen skal afsluttes senest januar 2005.

Nøglespørgsmålet i forhandlingerne op til Cancún-mødet var landbruget. Næsten alle u-lande lægger stor vægt på at få liberaliseret handlen med landbrugsvarer. De har en stor interesse i at få reduceret de rige landes statsstøtte til landbruget, som i gennemsnit ligger over 100.000 kr. pr. fuldtidsbeskæftiget i landbruget i EU, USA og Japan. Ingen u-lande har råd til at matche subsidier i den størrelsesorden, og derfor er bønderne i Den Tredje Verden udsat for unfair konkurrence, så det basker.

Hvis der på mødet i Cancún var opnået enighed om noget i

retning af en halvering af de rige landes landbrugssubsidier og todsatser, ville det have fået betydelige konsekvenser for ikke bare u-landenes muligheder, men også miljøet. De umiddelbare konsekvenser heraf forventes at være lavere landbrugsproduktion og mindre eksport fra de rige lande. Med andre ord: Et mindre intensivt landbrug og formentlig færre pesticider, mindre kunstgødning og mere natur.

I de fattige lande ville det have ført til øget produktion til såvel hjemmemarkedet som til eksport. Miljøkonsekvenserne heraf kan være negative, men næppe store nok til at det samlede miljøregnskab på globalt plan vil være negativt. Der er usikkerheder forbundet med disse forhold. Miljøeffekterne afhænger jo af, hvor meget subsidier og told nedsættes, i hvilke lande det sker, og hvilke produkter der især vil blive berørt.

Usikkerheden kan være en af grundene til, at jeg i Cancún aldrig hørte noget land nævne ordet "miljø" i landbrugsdiskussionerne. En anden årsag kan være, at miljøet ikke havde nogen prioritet for andre end NGO'erne, som i parentes bemærket heller ikke er voldsomt stærke, når det gælder detaljerede vurderinger af de samlede miljøeffekter ved en liberalisering af landbruget.

I Cancún var det kun EU, der forsøgte at hejse miljøflaget en anelse. Man ville sikre, at bl.a. sekretariatene for de internationale miljøkonventioner fik observatørposter i WTOs miljøkomité, ligesom man ønskede forhandlinger om miljømærkning i WTO.

Af forskellige grunde var miljøorganisationerne ikke vilde med disse forslag, og de fleste

Cancún: katastrofe eller sejr

"WTO-sammenbruddet er en katastrofe. Verden har i den grad brug for øget frihandel først og fremmest med landbrugsvarer og tekstiler," skriver Jørn Jespersen (SF) i en pressemeddelelse. "EUs protektionistiske landbrugs politik har hovedansvaret for sammenbruddet. EUs indrømmelser på landbrugsområdet har været modstræbende, få og vage," mener han.

Kenneth Haar fra ATTAC og Enhedslisten kalder derimod sammenbruddet en sejr for verdens fattigste: "U-landenes selvbevidste optræden har tippet magtbalancen en smule mellem i- og u-lande."

Både EU, USA og WTOs bureaukrati lægger skylden for sammenbruddet på WTOs beslutningsstruktur, der ikke er effektiv nok til at nå frem til "konsensus", og på u-landene, hvis forhandlere ikke er dygtige og resultatsøgende nok. WTO advarer, at de afrikanske lande nu risikerer at blive "isoleret" i WTO.

De fattige lande og NGO'er lægger derimod skylden på nordamerikansk og europæisk arrogance og manglende fleksibilitet. "Ingen aftale er bedre end en dårlig aftale. Trods intens pres fra erhvervslobbyer og EUs og USAs bølge-metoder holdt udviklingslandene fast," mener Friends of the Earth International.

Kilde: www.modkraft.dk

antog, at den virkelige grund til, at EU stillede forslag på miljøområdet var taktisk: Forventningen var, at EU i sidste ende ville sælge miljøforslagene i forhandlingerne til gengæld for at slippe med lavere reduktioner af landbrugsstøtten og tolden på landbrugsvarer.

Vi ved ikke, om det ville være sket. Forhandlingerne kom aldrig så langt, før de brød sammen. Der er kun få vindere i Cancún, nemlig de landbrugsorganisationer, som ønsker reformer på landbrugsområdet udskudt så længe som muligt. Jeg ønsker ikke tillykke.

John Nordbo (jno@dn.dk) er koordinator for 92-gruppen, et netværk af 20 danske interesseorganisationer. Han var med i den officielle danske delegation i Cancún på vegne af 92-gruppen.

Kort nyt

Kaffearbejdere underbetalt

Millioner af kaffearbejdere verden over lever for under 2 dollars om ugen. Til sammenligning fik Orin Smith, direktør for det multinationale kaffeselskab Starbucks, 21,6 mio. kr. i løn i 2002. Prisen på en kop Starbucks kaffe solgt i London er 19 kr. Af denne pris går blot 16 øre eller 0,9% til kaffedyrkeren i oprindelseslandet, f.eks. Kenya eller Mexico. Tidsskriftet *The Ecologist* opfordrer folk til at købe Fair Trade kaffe og undgå de multinationale mærker som Starbucks. (*The Ecologist* – juli-august 2003)

Omfattende fredning i Brasilien

Guvernøren i den brasilianske delstat Amapa vil skabe en "fredningskorridor", der skal forbinde 12 fredede jungleområder på i alt 10 mio. hektarer (to gange Danmarks areal). Det vil skabe en kæmpe naturpark med bl.a. verdens største, fredede tropiske regnskov. Parken vil dække 70% af Amapas areal. (www.enn.com – 17. september 2003)

Chilenske indianere opgiver protest mod vandkraftværk

Fire ældre indianske kvinder, som har blokeret for opførelsen af en stor dæmning i det sydlige Chile, har stoppet deres seks år lange protest og accepteret 8 mio. kr. i kompensation for, at deres fædre land bliver oversvømmet. Kvindernes familier har indvilget i at flytte fra deres hjem ved Bio Bio floden, der vil blive oversvømmet, når Ralco-dæmningen er bygget færdig. (www.enn.com – 17. september 2003)

Finansloven – endnu et slag imod miljøet

■ Af Christian Ege, formand for
Det Økologiske Råd

Regeringens forslag til finanslov for 2004 er endnu et slag imod miljøet, som føjer sig til de voldsomme nedskæringer de sidste to år. Nu skæres der yderligere 32 mio. kr. (11%) på selve driften i Miljøstyrelsen og 22 mio. kr. (15%) på Danmarks Miljøundersøgelser. Disse tal viser tydeligt, at VK-regeringens påstand om, at der ikke skæres mere på miljøområdet end på andre statslige områder, ikke holder stik.

Nedskæringerne er ikke mulige at gennemføre ved rationaliseringer, men må nødvendigvis føre til indskrænkninger i det udførte arbejde. Således kommer Miljøstyrelsen nu ned på et niveau, der er ringere end i Schlüter-regeringens sidste år.

Samtidig skæres der drastisk i særlige programmer. Miljøstøtten til Østeuropa skæres helt væk. Her er regeringens undskyldning, at nogle af de østeuropæiske lande nu kommer ind i EU og kan få støtte fra EU's kasser. Men så "glemmer" man Rusland, Ukraine, Rumænien, Bulgarien osv., hvor behovet for miljøstøtte fortsat er enormt. Det er tidligere påvist, at netop øststøtten har tjent sig ind, idet den har givet danske virksomheder en stærk position på fremtidens markeder i Østeuropa. Disse muligheder sætter man nu over styr.

Puljen for Renere Produkter skæres helt væk. Herfra er der bl.a. givet tilskud til udvikling af produkter med mindre farlige kemikalier, til fremme af miljømærkning, miljøstyring i industrien og offentlig grøn indkøbspolitik. Kun indsatsen for miljømærkning agter regeringen at fortsætte. Regeringen begrundes nedskæringen med, at den vil "reducere direkte erhvervstilskud til fordel for forbedring af er-

"Tallene viser tydeligt, at VK-regeringens påstand om, at der ikke skæres mere på miljøområdet end på andre statslige områder, ikke holder stik."

hvervslivets rammevilkår". Med andre ord, man erstatter tilskud til fremme af miljøformål med skattelettelse, som ingen positiv miljøeffekt har. Samtidig forringes danske virksomheders mulighed for at komme på forkant og dermed markedsføre sig på miljø i udlandet.

Regeringen forspilder ligeledes mulighederne for at kombinere bekæmpelse af arbejdsløshed med fremme af miljøet. Man kunne fremskynde renoveringen af vores utætte kloaknet og vandledninger samt det forsømte jernbanenet. Man kunne anlægge flere cykelstier og i det hele taget forbedre færdselssikkerheden for cyklister og gående. Det kunne samtidig give et tiltrængt løft til folkesundheden, idet det ville give bedre muligheder for motion. Man kunne bringe udbygningen af havvindmøller og vedvarende energi tilbage på fuld styrke. Alt sammen vil give øget beskæftigelse. I stedet vælger regeringen alene at satse på skattelettelse, som man så håber på vil skabe beskæftigelse gennem øget forbrug. Men en stor del af det øgede forbrug vil blive importerede varer, som ikke giver øget beskæftigelse. Dertil kommer, at et øget forbrug vil forværre miljøet frem for at forbedre det.

Citater

"WTO er en middelalderlig organisation med regler og procedurer, der ikke kan bære vægten af de opgaver, WTO slås med. Vi er nødt til at udtænke nye forhandlingsprocedurer, hvis WTO skal kunne fortsætte."

Pascal Lamy, EUs handelskommissær, efter WTO-mødets kollaps i Cancún (14. september 2003)

"Selvom vi ikke opnåede det vi ville, så forhindrede vi USA og EU i at konsolidere det, de ville; støtten til landbruget."

Lula da Silva, Brasiliens præsident, der udtrykte glæde over WTO-sammenbruddet og at u-landene nu står stærkere sammen

"Mange lande giver fortsat støtte til brug af kul og olie. Denne støtte må afvikles. Vi skal bruge det internationale marked til at udbrede vindmøllerne og de øvrige vedvarende energiteknologier."

Bendt Bendtsen (K), økonomi- og erhvervsminister (19. september 2003)

"Vi har tænkt langsigtet og fremadrettet i alle årene"

Kaj Ikast (V), formand for Folketingets trafikudvalg, om forskeres kritik af, at dansk trafikpolitik er præget af sjusk, kortsigtethed og studehandler (Politiken – 30. august 2003)

"Der er ikke skåret til benet, men i benet"

Steen Gade om VK-regeringens nedskæringer på miljøområdet, udtalt efter at han opsagde sit job som direktør for Miljøstyrelsen (11. juni 2003)

"Jeg har lært Ole Christiansen at kende som en topprofessionel embedsmand"

Hans Chr. Schmidt (V), miljøminister, om Miljøstyrelsens nye direktør, der er cand. jur. og håndplukket fra en stilling som vicedirektør i Skov- og Naturstyrelsen (21. august 2003)

Kort nyt

Effekten af gensplejset mad ringe undersøgt

Englænderen Ian Pryme, professor ved Bergen Universitet, og den danske ingeniør Rolf Lembcke har i en videnskabelig artikel gennemgået alle tilgængelige studier af sundhedseffekter ved at spise gensplejese produkter. Kun 10 sådanne studier er blevet gennemført; alle baseret på at fodre forsøgsdyr med gensplejset plantemateriale. I seks studier, hvoraf fem var udført af eller i samarbejde med firmaer, var der ikke fundet nogle effekter ved gen-mad. I fire studier, hvoraf tre var udført af Arpad Pustzai m.fl., blev der konstateret helbredsproblemer for rotter, der havde fået gensplejese kartofler. Pryme og Lembcke konstaterer, at man ved alt for lidt om effekterne ved gensplejset mad til at kunne sige om det er sikkert eller ej. (Nutrition and Health nr. 17, 2003, side 1-8)

Lomborg-institut dømt uvidenskabelig

Institut for Miljøvurderings rapporter er blevet vurderet af et panel af nordiske professorer. I evalueringen hedder det bl.a.: "Panelet kan slå fast, at ingen af rapporterne prætenderer videnskabeligt arbejde eller metodeudvikling i normal videnskabelig forstand, samt at alle rapporter bygger på eksterne kilder." (www.imv.dk – 26. august 2003)

NOAH i aktion mod svineindustrien

"Lad venligst være at købe dansk svinekød" lød beskeden på en løbeseddel, som aktivister fra NOAH i løbet af sommeren satte under vinduesviskeren på tyske turistbiler. Målet var at informere de tyske forbrugere, som er en af de største aftagere af dansk svinekød, om de miljøskadelige forhold danske konventionelle svin bliver produceret under. NOAH ønsker et stop for flere svinefarme, og at der udarbejdes en national strategi for hvor mange svin, der er plads til. (www.noah.dk – juli-august 2003)

Nyt økologisk erhvervshus i Torup

I Danmarks ældste økosamfund, Dyssekilde i den nordsjællandske landsby Torup, er landets første økologiske erhvervshus netop åbnet.

■ Af Bo Normander

”Vi har ingen ideer. Kun handling!” siger Leif Hierwagen, da han tager imod Global Økologis udsendte i Dyssekildes nye, æstetiske økobutik, Taraxacum. Hvad han mener med det, kan være en gåde, men ét er sikkert; Hierwagen er en handlingens mand. Sammen med sin kone Vianna står han i spidsen for et 400 kvm. stort økologisk erhvervshus i Dyssekilde.

140 aktionærer har via aktieselskabet Under Solen (www.solen-as.dk) skudt 1,2 mio. kr. i det grønne erhvervsbyggeri, der tæller økologisk butik, café, brødfabrik og helseklinik. Butikken Taraxacum (latin for ”mælkebøtte”) åbnede 1. august. De resterende erhverv åbner de kommende måneder.

Alt er økologisk

Der er ikke gået på kompromis. Det er ikke kun erhvervene, der er økologiske, også selve bygningen. Hele den yvendige konstruktion består af dansk douglasgran, der ikke kræver træbeskyttelse. Til de bærende elementer er dog anvendt stål. Loftet er isoleret med 45 cm papiruld. De indvendige vægge er opført i ubrændte lersten med hørisolering. Materialevalget har skabt et utrolig behageligt indeklima (selv på en hed sommerdag, som da Global Økologi var på besøg), der kræver mindre energi at opvarme end konventionelt byggeri. Huset er forsynet med gulvvarme, der er tilsluttet et rapsoliefyr. Strømmen kommer fra landsbyens vindmølle.

Leif og Vianna, der har boet 15-16 år i Dyssekilde og har fire børn, er overbeviste om, at mennesker trives bedre, når de lever efter et økologisk helhedssyn, hvor man har en ansvarlig grundholdning overfor mennesker, dyr, planter og ressourcer. ”Jeg kan ikke bevise det, men jeg tror, det er klart sundere at bo i et økologisk fællesskab. Vi har færre sygdomme her end andre steder.” siger Leif, der nu også kan kalde sig forfatter. Han har netop udgivet bogen ”Ideernes by” om erfaringerne fra Dyssekilde (se anmeldelse side 30).

Vianna Hierwagen bag disken i Dyssekildes nye økobutik (th).

Ovenfor ses eksempler på huse i Dyssekilde.

(Fotos: Bo Normander)

Dyssekilde år 2003

Selvom det er 20 år siden grundstenen til Dyssekilde blev lagt, eksperimenteres der stadig i økolandsbyen. Der bygges nyt; bl.a. et halmhus, et bjælkehuse og et hus med lerstampede vægge, et såkaldt cobhus. Nogle af de ”gamle” huse forbedres til stadighed, og byggematerialer ligger spredt i hver en krog. Dyssekilde er god inspiration for dem, der er trætte af parcelhuse og ligusterhæk. Tusindvis af turister besøger hvert år landsbyen for at se de unikke huse.

Der bor pt. 90 voksne og 35 børn i Dyssekilde. De kan glæde sig over natur-skønne omgivelser, marker, skov og strand. Voksne betaler et indskud på 8900 kr. og årligt 3000 kr. i kontingent for at være medlem af økosamfundets forening. Beslutninger sker i arbejdsgrupperne og på medlemsmøderne hver tredje måned. ”Vi har praktisk anarki”, som Leif Hierwagen udtrykker det, idet han påpeger, at det er de mennesker, der viser interesse og går ind i de forskellige arbejdsgrupper, der har mulighed for at bestemme fremtiden. Læs mere om Økosamfundet Dyssekilde på www.torup-by.dk

Tema:

Grøn økonomi

Vor tids dominerende økonomiske system – markedsøkonomien, neo-liberalismen, det frie markeds økonomi eller ... kært barn mange navne – er ikke bæredygtigt. Det fører til rovdrift på naturens ressourcer og skaber social ulighed – globalt og lokalt.

Hvad gør vi så? Hvilken økonomi skal vi så have? Er der noget alternativ til markedsøkonomien? De klassiske økonomer siger nej. Men en række tænkere og ideologer siger ja.

Det vrirler faktisk med ideer til en ny grøn økonomi. I dette tema giver Global Økologi spaltepads til nogle af de visionære ideer på området.

Økonomi handler om ideologi

Det herskende økonomiske system er i de senere år blevet udsat for en ny ideologisk kritik; en miljøorienteret og økologisk kritik, som søger at gøre op med markedsøkonomiens dogmer.

■ Af Bendt Ulrich Sørensen

De globale økologiske og sociale problemer, vi ser i disse år, er en følge af den enorme vækst i materielle goder, som vi har oplevet i de sidste par hundrede år. Denne vækst har betydet en kraftig stigning i både velstand og velfærd for en stor del af befolkningen, især i den vestlige del af verden. Men som tømmermænd fra denne rus mærker vi nu den pris, som vi må betale i form af reaktioner fra det økologiske system, som vi er en uundgåelig del af.

Derfor er ansvarlighed i forhold til naturen i og omkring os det vigtigste politiske spørgsmål i dag, dvs. muligheden for, at også fremtidige generationer kan leve på jorden.

Det økonomiske system, som er rammen for produktionen og dermed vores omgang med naturen, er i de senere år blevet emne for en ny form for politisk økonomisk kritik. Den "marxistiske" planøkonomi, der i mange år var modbilledet til markedsøkonomien, har dels vist sig ineffektiv som økonomisk system, dels byggede den på den samme naturopfattelse som klassisk økonomisk teori; et "naturerobrer-perspektiv", hvor naturen erobres og beherskes.

Den nye miljøorienterede eller økologiske økonomiske kritik, der især kommer fra USA, anerkender det frie markeds nødvendighed som det mest effektive i forhold til allokering, men fokuserer også på den globalt stigende ulighed og på problemerne omkring eksternaliteter; dvs. de

naturværdier eller ressourcer, der indgår i produktionen eller påvirkes af denne, og som ikke medregnes i den klassiske økonomi.

Starten på markedsøkonomien for 500 år siden var det ideologiske skift, der fulgte med frisættelsen af tænkningen bl.a. "den kopernikanske revolution", der med et nyt verdensbillede gav videnskaben, kunsten og markedet mulighed for at overskride den religiøse dogmatik, så verden både i geografisk forstand og som naturen i fysisk teknisk forstand, kunne erobres. Dermed øgedes handelen; "markedet" blev den økonomiske drivkraft.

Individet kom i centrum, hvilket førte til krav om religionsfrihed, ytringsfrihed og demokrati. Liberalismen med kapitalistisk markedsøkonomi blev den herskende ideologi og dominerende i verden.

Hvor det i de forrige århundreder var tilførslen af værdi især i form af råvarer fra resten af ver-

"Mennesket er også et socialt væsen, der har behov for at indgå i fællesskaber, og mennesket drives af etiske motiver, der skaber rammer for samfundets fællesskab"

den, der muliggjorde den industrielle udvikling, er det i de sidste godt hundrede år desuden den enorme værditilførsel fra undergrundens oplagrede olie- og kulressourcer, der har muliggjort industrialiseringen. Olien har samtidig været den ressource, der har skabt udviklingen i den kemiske industri. Men det er netop fra denne ressource, at problemerne rejser sig. Derfor er en omstilling af industrien mod en mere bæredygtig og økologisk forsvarlig produktion nødvendig. Men hvordan skal en sådan omstilling ske?

Naturkapital

I bogen "Naturlig kapitalisme" af amerikanerne Hawken, Lovins og Lovins udvides det traditionelle kapitalbegreb, som omfatter investeringer, infrastruktur og produktionsmidler, med begrebet "naturkapital", som omfatter de ressourcer, som menneskeheden forbruger, men også de økologiske systemer inklusiv hvad disse

lægge disse kapitalformer en pengeværdi. Dels er de uerstattelige, og dels vil en sådan tilskrivning, som er forsøgt, være uhyre upræcis ifølge forfatterne. Alligevel anser de en sådan værdisætning for at være en af forudsætningerne for en naturlig kapitalisme, men som de skriver "må første skridt i retning af en omfattende økonomisk og økologisk omlægning være at skaffe sig indsigt i den bevidsthedsform, der udgør baggrunden for den nuværende økonomiske tænkning."

De opstiller den klassiske økonomis forudsætninger: et frit marked er grundstenen, større og mere effektive anlæg skaber konkurrencefordele, vækst i BNP (den totale produktion) maksimerer velfærd, ressourceknaphed overvindes med nye ressourcer og et usundt miljø opvejes af en høj levestandard.

Her overfor stilles den naturlige kapitalismes krav: ressourceforbruget skal nedsættes, affald og miljøgiftige stoffer skal elimineres gennem brug af biologisk nedbrydelige materialer og forholdet mellem producent og forbruger og bevaring og udnyttelse af naturområder skal balanceres gennem en service- og

indeholder af planter og dyr, samt begrebet "humankapital"; arbejdskraft, intelligens, kultur og organisering.

Forfatterne mener, at en såkaldt naturlig kapitalisme vil erstatte kapitalismen, som den nu praktiseres, idet denne end ikke lever op til sine egne regnskabsprincipper: Den likviderer sin kapital og kalder det indkomst. Desuden undlader den at tilskrive sine største kapitalbeholdninger; naturkapitalen og humankapitalen. Men denne fejl i regnskabsprincipperne kan ikke korrigeres blot ved at til-

genoparbejdningsekonomi, der bl.a. tager hensyn til fremtidig naturkapital.

Hvis virksomhederne investerede i en planlægning og teknologi, der fulgte en sådan målsætning, kunne de opnå konkurrencefordele på markedet, og bogen bringer en række eksempler på, hvordan ressourcebesparelser og genanvendelse kan give økonomiske fordele, hvis der fra politisk side stilles krav til produktionen, så der gives et incitament i denne retning.

Til det fælles bedste

Herman E. Daly og John B. Cobb, der er professorer i henholdsvis økonomi og filosofi/teologi, går i bogen "Det fælles bedste" dybere i deres analyse af det menneskesyn, som ligger til grund for det nuværende økonomiske system. I den neoklassiske økonomiske teori har mennesket et umætteligt behov for materielle goder, og dermed skabes behovet for konstant økonomisk vækst. Samtidig er mennesket egoistisk, først og fremmest motiveret af egen nytte, hvilket er drivkraften til opnåelsen af denne økonomiske vækst.

Men en sådan beskrivelse af mennesket er ikke dækkende, hvis man vil forstå de politiske og samfundsøkonomiske aspekter ved menneskets adfærd. Mennesket er også et socialt væsen, der har behov for at indgå i fællesskaber, og mennesket drives af etiske motiver, der skaber rammer for samfundets fællesskab. Samarbejde er lige såvel som konkurrence en faktor i udviklingen. Det er derfor nødvendigt med en kritik af de klassiske økonomiske dogmer, hvor "homo economicus" er den grundlæggende enhed, markedssystemet er enerådende, brutto-

Grafik: Bendt Ulrich Sørensen

nationalproduktet er det dominerende økonomiske succesmål, og økonomisk teori er gjort til objektiv matematisk videnskab.

De økonomiske abstraktioner reducerer hermed en kompleks virkelighed til ét perspektiv, der både er en reduktion af mennesket til producent og forbruger, og en reduktion af naturen til passiv materie eller en vare, der handles på markedet. Men naturen er mere; den er fuld af levende, dynamiske, selvregulerende helheder, og mennesket er udover egoistiske behov også uselvsk og næstekærligt.

En sådan udvidet menneske- og naturopfattelse, der umiddelbart må kunne få tilslutning fra de fleste, er imidlertid i direkte kontrast til det paradigme, der ligger til grund for den herskende ideologi. Alene bogens titel (opr. "For the Common Good") strider mod liberalismens opfattelse, der forudsætter, at bestræbelser i retning af et fælles gode, er overskridelse af ideen om, at ethvert menneske individuelt søger sine lyster opfyldt, og at staten skal forholde sig neutral og kun sikre rammerne herfor, dvs. primært sikre ejendomsretten. Dette vil i praksis betyde at opretholde de interessebestemte strukturer i de eksisterende magtforhold.

Finansverdenen og civilsamfundet

David C. Korten fremsætter i sin bog "When Corporations Rule the World" en grundlæggende kritik af kapitalismen, som den i dag praktiseres med globaliserings negative følger for miljøet og den globale fordelings sociale slagsider.

I begyndelsen af 1900-tallet opstod der monopoler og spændinger i samfundet som følge af en ureguleret markedsøkonomi.

Det førte i 1930'erne til indgreb og reguleringer af økonomien. I 1960'erne og 70'erne, hvor man begyndte at blive opmærksom på miljøproblemerne og industrien blev presset fra de nye industrilande i Østen, følte industrien sig dobbelt handicappet i den globale konkurrence. Dette gav grobund for et ideologisk skærpet klima, hvilket i 1980'erne førte til, at sociale og økonomiske reformer blev svækket og en global økonomi, der svarede til firmaernes interesser, styrket.

"Den ideologiske agenda," skriver Korten, "udbredes med en lidenskab, som normalt forbindes med religiøse korstog, af en alliance, der består af økonomiske rationalister, markedsliberalister og medlemmer af erhvervslevets top." De økonomiske rationalister er professionelle økonomer fra den neoklassiske skole, som med rationalismen ser økonomien som den eneste objektive, værdifri socialvidenskab. Markedsliberalisterne bygger på en filosofi om individuelle rettigheder og en mistillid til stærke regeringer. De hævder en præmis, der bygger på moralsk lighed defineret af rettigheder; ikke værdier. Borgeren er kun ansvarlig over for sig selv, og rettigheder og ejendom er uløseligt sammenbundne. Markedsliberalisterne giver den dominerende ideologi sin moralske legitimitet; til gengæld får den finansielle støtte fra erhvervslivet.

Korten erklærer sig som tilhænger af en reel markedsøkonomi uden monopoler. Men for at fremme et mere demokratisk samfund, hvor der bliver taget højde for de økologiske sammenhænge, er det nødvendigt at ændre magtforholdet mellem de elementer, der tilsammen udgør samfundet. I den nuværende struktur er finansver-

denen og markedet øverst i hierarkiet, derefter kommer staten og nederst civilsamfundet. I stedet skal civilsamfundet være den mest betydningsfulde sektor, hvor staten tjener som et instrument for civilsamfundet, der fremmer og opretholder de rammer, der sikrer, at markedet tjener fællesskabets interesser.

En sådan grundlæggende samfundsændring kan kun ske ved et ideologisk paradigmeskift som det, der skete med afslutningen af middelalderen. Som dengang er der i dag tilløb til en ændring i forståelsen af vores forhold til vor omverden; i naturvidenskaben er et paradigmeskift, der ikke længere anser videnskaben for at være værdifri eller objektiv, allerede i gang. En gensidig påvirkning på tværs af faggrænserne, der sammen med naturvidenskaben inddrager både de humanistiske og de samfundsvidenskabelige fag, herunder økonomien, som det også skete dengang, kan være drivkraften i skabelsen af et nyt verdensbillede.

Bendt Ulrich Sørensen (duch@post.tele.dk) er billedkunstner, cand. mag. i filosofi og medlem af Global Økologi redaktion.

Kilder

Paul Hawken, Amory B. Lovins og L. Hunter Lovins. Naturlig Kapitalisme – den næste industrielle revolution. Hovedland, 2001 (opr. udg. Natural Capitalism, 1999, www.natcap.org). Herman E. Daly og John B. Cobb, Jr. Det Fælles Bedste – en økologisk økonomi for fællesskab og fremtid. Hovedland, 1991 (opr. udg. For the Common Good, 1989). David C. Korten. When Corporations Rule the World. Earthscan, 1996. Det Økologiske Råd. Økologisk Økonomi – oplæg fra et debatmøde med udgangspunkt i bogen Det fælles bedste. Rapport 3, 1993. Erik Sepstrup Jensen. Økologi og økonomi – et spørgsmål om værdi. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1995.

Der ER et alternativ

Tilhængerne af den kommercielle globalisering gentager ofte, at kritikerne ikke har noget alternativ til det herskende neo-liberale økonomiske system. Denne artikel præsenterer en skitse til et alternativ – og hvad der er endnu vigtigere – et realistisk scenarie for, hvordan dette alternativ kan blive til virkelighed.

■ Af Ross Jackson

Men allerførst et kort omrids af det grundlæggende problem med det nuværende økonomiske system, som normalt omtales som neo-liberalisme. Denne økonomiske ideologi hævder, at den bygger på Adam Smiths klassiske økonomiske principper, specielt ideen om “den usynlige hånd”, som siger, at den person, der optimerer sine egne økonomiske interesser, også optimerer hele samfundets interesser. (“Grådighed er godt”). Den ide danner baggrunden for påstanden om, at et system med frihandel og selvregulerende markeder uden indblanding fra regeringer vil gavne hele menneskeheden. Men der er mange problemer med denne påstand.

Det er efterhånden veldokumenteret, at lige det modsatte er tilfældet. Væksten er mindre end tidligere, og de fremskridt, der er opnået, har kun gavnnet en lille minoritet af allerede rige ejere og ledere af kæmpe kommercielle virksomheder samtidig med, at miljøet stadig forringes og sociale netværk nedbrydes jorden over. Hvad vi her ser, er ikke så meget vækst som, det er tyveri – en illusorisk vækst, som ikke er bæredygtig og først og fremmest er baseret på at ekstrahere værdi fra miljøet og de fattige og magtesløse.

Faktisk afviger det system, vi har i dag på tre områder fra Adam Smiths klassiske økonomi, som det hævder at bygge på. Bare en af disse afvigelser er nok til at afsløre neo-liberalismens løfter som ”den store løgn i vor tid”.

“En eller flere nationalstater bliver nødt til at erklære, at de vil handle anderledes fra nu af”

For det første var Adam Smiths model baseret på forudsætningen om, at markedet består af små købere og sælgere, som er ude af stand til at påvirke priser og politikere. Men det neo-liberalistiske system tillader enorme internationale virksomheder, der ikke blot påvirker priser og køber politikere, men også formindsker konkurrencen via misbrug af patentbeskyttelsesregler og karteldannelse, ødelægger små konkurrenter og trykker deres egne leverandører med deres økonomiske magt, og samtidig forlanger offentlige tilskud fra både hjemlige og udenlandske regeringer.

For det andet afspejler priserne i det neo-liberale system ikke produktionens totale omkostninger. Priserne bør også inkludere produktionens indirekte sociale og miljømæssige omkostninger ifølge den klassiske økonomiske teori. Resultatet er en

fejltagtig anvendelse af ressourcer, som altid sker, når priserne er ukorrekte. Som IT-industrien siger det: ”Garbage in – garbage out”. Hvis man fodrer en model eller et system med forkerte data, får man et forkert svar. Re-

sultatet er bl.a., at vi producerer for mange produkter, som skader miljøet og ødelægger lokal samfund, og for få, der gavner.

For det tredje har kapitalens ubegrænsede bevægelighed tværs over nationale grænser, som de neo-liberale insisterer på, ingen begrundelse hverken i økonomisk videnskab eller i empiriske studier, hvilket bl.a. Joseph Stiglitz, Nobelpristager og forhenværende cheføkonom i Verdensbanken, har påpeget. Det er simpelthen en bekvemmelighed for de store internationale investorer – primært de store amerikanske investeringsbanker og spekulative fonde, som ønsker at kunne trække deres penge ud af et land hurtigt, når de ser en bedre mulighed et andet sted. Faren er blevet klart dokumenteret i de finansielle kriser i Malaysia, Indonesien, Thailand, Sydkorea, Rusland, Brasilien og Argentina over de sidste fem år. Disse plud-

selige kapitalbevægelser skaber en enorm instabilitet på de finansielle markeder og ødelægger ellers sunde økonomier i processen, fordi vores evne til at overføre data elektronisk langt overstiger aktie- og valutamarkedets evne til at absorbere det massive kortvarige pres. Resultatet er en voksende kløft mellem rige og fattige i landene og mellem landene, idet det er de mest velhavende, som alene får fordel af systemet, mens alle andre betaler regningen.

WTO

Ved at gå ind i Verdenshandelsorganisationen WTO i 1995 overgav alle lande automatisk en væsentlig del af deres selvbestemmelse til fremmede firmaer, selv om meget få mennesker – politikerne indbefattet – overhovedet er klar over dette, da det skete med beskeden eller slet ingen forudgående offentlig debat. WTO-reglerne forhindrer forbrugere i at få at vide, hvor et produkt er lavet, og hvordan det er lavet. Er det produceret af underbetalte tredjeverdensarbejdere under uacceptable arbejdsforhold? Er det produceret med anvendelse af metoder, der fører til miljøforurening? Vi behøver ikke give oplysningerne, siger WTO – den oplysning kunne stille en fremmed importør dårligere end ellers. Dette er fuldstændig ab-

Illustrationerne er billedplancher fra Bergen Skolemuseum. Disse plancher viser kolonialvarer og er blevet brugt til undervisning i Folkeskolen 1920-1950. Fra venstre ses: Sukker, kaffe, ris og tobak.

surd. Hvordan kan man tale om bæredygtig udvikling og social retfærdighed, hvis borgerne ikke har nogen kontrol over produktionsmetoden af de varer, der sælges i deres lokale butikker? Og hvorfor skulle fremmede kommercielle firmaer have mere at sige end et lands borgere? Der er ikke noget incitament for noget firma til at producere bæredygtigt og socialt ansvarligt under WTO-regimet, som simpelt hen er destruktivt for samfundet.

Forandringsstrategier

Forskellige forslag er blevet stillet af velmenende aktivister, såsom en reform af WTO og IMF (Valutafonden) for at gøre dem mere demokratiske og kontrollerbare; eller etablering af et globalt parlament eller verdensregering til at løse konflikter. Alle disse forslag har én fatal forudsætning – USA skal give deres samtykke. Efter min overbevisning vil det aldrig ske, fordi det nuværende system i realiteten er en forlængelse af USAs magt, kontrolleres af dem og tjener deres interesse. Der er kun én måde, at reelle forandringer kan ske, hvis man ser bort fra en større økologisk eller finansiel katastrofe. En eller flere nationalstater bliver nødt til at erklære, at de vil handle anderledes fra nu af. De vil vælge en anden vej end den nuværende ”pengebaserede

vej”, nemlig en ”livsbaseret vej”, der prioriterer mennesker og miljø over kommercielle interesser, og de vil gøre det sammen. De vil sammen bryde ud af det neo-liberalistiske system – én gang for alle. Det er på denne måde, det kan ske, hvis det overhovedet kommer til at ske. Sagt med andre ord må nogle få modige stater træde frem og vise virkeligt lederskab – muligvis endda et enkelt land. Kun en ting er sikker; det vil ikke ske ved en beslutning på et internationalt topmøde eller ved nye, florumvundne deklamationer.

Farvel WTO! Goddag GTO!

Det første nødvendige skridt for pionierne på den ”livsbaserede vej” vil være at forlade WTO med seks måneders varsel og danne en ny organisation. Lad os for at give den et navn kalde den ”Gaian Trade Organisation” (GTO) for at afspejle stifternes forpligtelse over for det globale fællesskab. Som det burde stå klart fra ovenstående, indbefatter WTO selve essensen af den virksomhedsbaserede globalisering og alle dens relaterede ondder. Indenfor WTO-regimet er meningsfulde reformer umulige.

De foreslåede principper for GTO er:

1. Medlemmerne prioriterer miljø- og sociale faktorer over

handelsfaktorer med det formål at forbedre tilværelsen for befolkningen. Til dette formål skrottes det traditionelle vækst mål – bruttonationalproduktet (BNP), der erstattes af en af de nyere mål såsom ”Genuine Progress Indicator” (GPI) eller ”Index of Sustainable Economic Welfare” (ISEW), der justerer BNP for dens negative faktorer og derved udtrykker et mere korrekt mål for, hvordan samfundet reelt udvikler sig (i øvrigt p.t. negativt med ca. 6% per år). Hver medlemsstat har ret til at regulere kapitalbevægelser, udenlandske investeringer og udenlandske virksomheders adgang til hjemmemarkedet og statens ressourcer. Hvert medlem kan frit forhandle bilaterale eller multilaterale handelsaftaler med andre lande.

2. GTO-medlemmer er af den overbevisning, at kommercielle virksomheder – både hjemlige og udenlandske – har forpligtelser, som skal opfyldes som en betingelse for at få lov til at operere eller sælge deres produkter i et medlemsland. Kravene til virksomhederne omfatter (a) fuld åbenhed om stedet og metoden for produktionen af alle varer, der skal sælges og (b) fuld åbenhed om firmaets produktionsmetoder, hvad angår både miljø og sociale forhold (c) dokumentation for at et produkt ikke er en trussel mod

miljøet eller helbredet. Produkter, der lever op til kravene får et specielt GTO-økomærke. Medlemmer kan efter egen beslutning, som dog skal være begrundet, nægte adgang til deres hjemmemarked for et firma, produkt eller land eller lægge told på sådanne produkter, som tillades, for at kompensere for mangler i miljø- eller sociale standarder i forhold til, hvad der kræves af hjemlige producenter eller af andre udenlandske producenter.

3. GTO-medlemmer vil forhandle reduktioner i told på produkter med økomærket for at lette handel med disse emner.
4. GTO vil lave positiv særbehandling for medlemmer fra udviklingslandene for at reducere uligheder i indkomstfordelingen.
5. GTO anerkender medlemslandenes ret og legitime behov for at beskytte deres fødevarer-sikkerhed, kultur, miljø, nationale sikkerhed, jobsikkerhed og vitale industrier ved at pålægge told eller vedtage andre forholdsregler vedrørende vare- og kapitalbevægelser.
6. GTO-medlemmer respekterer, værdsætter og støtter mangfoldighed i natur, kultur, religion samt den enkelte borgers personlige frihed i selvbestemmende og uafhængige stater med en høj grad af demokratisk folkestyre.

Billedplancher 1920-1950. Fra venstre ses: Banan, te, bomuld og kakao.

7. Konflikter mellem et medlemsland og et andet land (hvad enten det er medlem eller ej) kan bringes for et internationalt GTO-panel for at få en udtalelse og anbefaling om konfliktløsning. Panelet bør omfatte repræsentanter for handel, miljø og sociale interesser. Det er frivilligt, om man vil følge anbefalingerne.

Disse principper ligner på nogle områder de tidligere GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) regler fra før WTO-tiden, f.eks. de frivillige handelsaftaler, den positive forskelsbehandling af udviklingslande og konfliktløsningsmekanismen. GATT-reglerne var meget succesfulde og fungerede i ”de gyldne år” for handelsudviklingen (1945-1970). Det bemærkes, at udviklingslandene foretrak GATT fremfor WTO. Under GATT var vækstraterne højere end under WTO og endnu højere, hvis vi justerer for de negative faktorer i det traditionelle bruttonationalprodukt. Kontrol med kapitalbevægelserne var også standard-procedure og ganske vellykket under GATT-perioden.

Læg også mærke til den eksplicitte ret til at beskytte vitale, nationale behov, som landene selv definerer dem. Dette er en afvigelse fra WTO-reglerne, men ikke fra de stærkere WTO-medlemmers faktiske praksis, særlig USA, som anvender en dobbelt

standard i holdning til egne nationale interesser i modsætning til andres nationale interesser. Denne GTO-regel er ganske enkelt mere ærlig og skaber mere lige betingelser for stærke og svage medlemmer.

Et vigtigt formål med GTO-reglerne er at belønne virksomheder, som udviser miljømæssig og social ansvarlighed og straffe dem, der ikke gør det. GTO vil således fremme den præcis modsatte virkning af, hvad verden oplever i dag under WTO-regimet. En anden betydningsfuld forskel er, at bevisbyrden vendes om, hvad angår sundhedsrisiko for produkterne. Disse radikale ændringer skulle gøre det klart, at der ikke er plads til kompromis med WTO-reglerne. GTO-reglerne vil føre medlemmerne gradvist mod et bæredygtigt og retfærdigt globalt samfund i modsætning til risikoen

for en uretfærdig fascistisk verden med social apartheid i et ødelagt miljø under WTO. Hvis GTO-pionererne har succes, vil andre følge efter, og med tiden vil WTO forsvinde. Det er strategien.

Der er mange andre aspekter af denne strategi, som kræver mere plads: flere detaljer om hvilken økonomisk politik, man bør føre; konsekvenser og risici i den nære fremtid; scenarier for hvilke lande, der kunne tænkes at tage initiativet; reaktionen i USA; nødvendigheden af nye politiske partier eller nye programmer hos eksisterende partier; en beskrivelse af de mange igangværende initiativer jorden rundt, som forbereder grobunden, og meget mere. Livet efter WTO vil ikke blive kedeligt! Vi vil sandsynligvis se en anden Renæssance, som vil mobilisere et hav af kreative

kræfter, der får deres styrke fra visionen om et virkeligt retfærdigt, globalt samfund.

J. T. Ross Jackson er ph.d., økonom, finansmand og formand for den almennyttige fond Gaia Trust. Som specialist i operationsanalyse har han været en af pionererne i IT-industrien i Danmark med særlig erfaring på det internationale finansmarked. Denne artikel bygger på tanker i bogen Breakaway, som han pt. skriver på sammen med Helena Norberg-Hodge. Se også www.ross-jackson.com

Grøn skatterreform

– hvad venter vi på?

En del af verdens miljøproblemer er så omfattende, at de på længere sigt kan true hele den økologiske balance på kloden. Økonomiske virkemidler er centrale for at løse mange af disse miljøproblemer.

■ Af Søren Dyck-Madsen

Den globale udledning af drivhusgasser er et af verdens største miljøproblemer – og vil fortsat være det efter 2010, hvorfor der både op til 2010 og i perioden efter er brug for meget store ned sættelser af den globale udledning af drivhusgasser, hvoraf CO₂ er den væsentligste.

Danmark har i erkendelse af vores globalt set store udledning af CO₂ pr indbygger påtaget sig en relativt stor reduktionsforpligtelse i Kyoto-aftalen. Skal denne forpligtelse opfyldes gennem reelle nedskæringer i CO₂-udslippet i Danmark eller i EU, må der sættes på både energibesparelser, omlægninger af energisystemerne til mindre CO₂-udledende brændsler og vedvarende energi.

Overforbrug af ressourcer

Den vestlige verdens livsstil anvender naturressourcerne som om, de var uendelige. En sådan handle måde giver ikke blot problemer med ressource mangel inden for en overskuelig årrække, men har samtidig en tendens til at medføre en alt for stor affaldsproduktion. Der er derfor brug for at begrænse forbruget af nye og jomfruelige ressourcer både ved at mindske forbruget, ved at producere varer med samme egenskaber med markant mindre ressourceforbrug og ved at producere varer, således at de indgåede ressourcer i høj grad kan genanvendes.

Denne ændring egner sig fortrinsligt til en regulering gennem pålæggelse af skatter og afgifter på jomfruelige ressourcer, således at der skabes bedre økonomiske vilkår for en miljømæssig fornuftig handle måde med ressourcebesparelser og genbrug. Samme tankegang kan også anvendes i forhold til vores ”forbrug” af de globale goder såsom luft, jord og vand – et forbrug, der f.eks. sker gennem byspredning, luftfart, skibsfart, anvendelse af havet til udledning af spildevand mv.

Sæk indkomstskatten og hæv skatten på forbrug

Det er naturligvis mest virkningsfuldt, hvis de økonomiske virkemidler anvendes gennem internationale regler eller aftaler, hvilket der er en gryende erkendelse af i mange lande og internationale organisationer. Men det går langsomt, så der er fortsat brug for nationale tiltag, mens vi venter, og der er især brug for lande, der går foran og tør vise

En grøn skattereform betyder lavere indkomstskat og højere skatter på forbrugsvarer. (Fotos: Torben Reitzel)

vejen for at sætte det internationale tempo op.

Danmark var tidligere et af de klart førende lande mht. anvendelse af økonomiske virkemidler til miljøformål. Sådan er det ikke mere. For selv om Danmark fortsat er med i spidsen i kraft af tidligere tiders indsats, så er al nytænkning sat i stå med VK-regeringens ”skattestop” og markante nedprioritering af miljøindsatsen nationalt og globalt. VK-regeringen har endda forsøgt at miskreditere den hidtidige indsats med fejlagtige påstande om, at grønne skattereformer er meget dyre for borgerne og rammer de fattigste hårdest.

”Det er vigtigt at konstruere en grøn skattereform således, at de positive sider er synlige og forståelige for befolkningen”

Fakta er, at de danske grønne skattereformer i 1992 og 1996 ikke ramte de fattigste familier, idet reduktioner i bundskatten, hævning af bundfradraget, samt stigninger i sociale tilskud, pensioner, SU m.fl. mere end udlignede virkningen af højere energi- og miljøskatter for de fattigste familier. Ligeledes forringede skattereformerne ikke erhvervslivets konkurrenceevne, men skabte i stedet grobund for en række nye fremsynede miljøteknologiske virksomheder, hvoraf vindindustrien er den mest kendte.

Det Økologiske Råd har udarbejdet et forslag til en dansk grøn skattereform, som ved den fulde gennemførelse i 2010 vil øge beskatningen af især energiforbrug, transport og brug af farlige kemikalier med ca. 60 mia. kr. Også skatter på affald, vandforbrug, reklamer og giftigt trykimprægneret træ foreslås indført eller øget. Ved at øge prisen gennem beskatning af de

miljøskadelige aktiviteter vil forbruget falde til gavn for miljøet. De ønskede forbrugsfald er naturligvis indregnet i størrelsen af provenuet på ca. 60 mia. kr.

Alle 60 mia. kr. anvendes til sænkning af indkomstskat og erhvervsbeskatning og til øgning af de sociale bidrag som pension, børnecheck og SU. Herved sikres, at det samlede skattetryk ikke stiger. Det sikres, at familier med lave indkomster ikke rammes af skatteomlægningen, og det sikres, at virksomhedernes konkurrenceevne ikke mindskes.

Derimod kan forventes et fald i miljøomkostningerne og en øget indtjening i kraft af tilskyndelsen til produktion af mere miljørigtige produkter. Især energieffektive produkter vil få et hastigt voksende marked i Verden både pga. kommende oliemangel og pga. en nødvendig voksende indsats mod drivhuseffekten. Og der kan forventes et øget antal grønne arbejdsplad-

ser, således at den samlede beskæftigelse øges.

Grønne skattereformer gennemføres i flere EU-lande

Mens Danmark som nævnt har sat alle initiativer på skatteområdet i stå, så arbejder både de nuværende og de kommende EU-lande med at beskatte ressourceforbrug og forurening i stedet for arbejdskraft. Nogle lande er godt i gang med at implementere principperne i praksis:

- Tyskland har siden 1999 gennemført en "Ökosteuern Reform", hvor beskatningen øges på energi og benzin. Provenuet bruges til at sænke arbejdsgivernes og arbejdstagernes udgifter til sociale forsikringer samt til bl.a. forbedringer i den kollektive trafik.

- Holland har gennemført en skatteomlægning "Regulatory Energy Tax", hvor energibeskatningen er øget og tilbageføringen sker ved en grøn check til alle husholdninger til dækning af et "energigrundforbrug", tilskud til vedvarende energi samt sænkning af indkomstskat, erhvervskat og arbejdsmarkedets betaling af sociale bidrag.

- Storbritannien har netop gennemført en energibeskatning for erhvervslivet "Climate Change Levy", hvor provenuet bruges til sænkning af virksomhedernes betaling af sociale bidrag og tilskud til og skattefritagelser for energiinvesteringer. Ydermere har virksomhederne mulighed for 80% rabat på CCL, hvis de indgår en frivillig aftale om energi-effektivisering og overholder denne branchevis.

I alle tre lande har effekten været, at udledningen af drivhusgasser er mindsket betydeligt som følge af beskatningen af energiforbrug, uden at skatte-

trykket er øget eller købekraften hos den fattige del af befolkningen eller industriens konkurrenceevne er mindsket. Dette skyldes den målrettede tilbageføring af skatterne til miljømål og til sænkning af skat på arbejde.

Information er afgørende

En europæisk forskergruppe har kortlagt befolkningens og erhvervslivets holdning til grønne skattereformer i fem EU-lande (Danmark, Tyskland, Frankrig, Irland og UK; rapporten kan ses på www.soc.surrey.ac.uk/petras/reports.html). I alle lande er der

"Danmark var tidligere et af de klart førende lande mht. anvendelse af økonomiske virkemidler til miljømål. Sådan er det ikke mere"

en negativ forestilling om grønne skattereformer; alle steder på grund af utilstrækkelig information og manglende synlighed af fordelene. Den danske SR-regering forsøgte i 1990'erne dette område og lagde dermed grunden til, at det kunne lykkes de borgerlige danske partier at gennemføre en bevidst misvisende skræmmekampagne op til Folketingsvalget i 2001.

Det er derfor vigtigt at konstruere en grøn skattereform således, at de positive sider er synlige og forståelige for befolkningen. Information og debat med borgere og erhvervsliv skal skabe forståelse for principperne i grønne skattereformer og dermed også opbakning til yderligere skatteomlægninger til fordel for miljøet.

De penge, der opkræves yderligere for brug af naturressourcer og forurening må tilbageføres til befolkning og erhvervsliv på en synlig måde, der som minimum kan være en markering på selv-

Udfasning af uønskede kemikalier

Farlige kemiske stoffer bør forbydes snarest muligt. Forbud er imidlertid meget omstændelige og langvarige at få gennemført, og skal som minimum godkendes af EU efter omfattende undersøgelser.

Grønne afgifter på farlige kemiske stoffer er derimod et effektivt virkemiddel, der spiller fint sammen med indførelsen af forbud på længere sigt. Grønne afgifter vil give både økonomisk og politisk tilskyndelse til at udvikle nye processer og produkter, som ikke bruger eller indeholder farlige kemiske stoffer. Herved fremrykkes muligheden for egentlige forbud, idet den politiske velvilje over for at indføre forbud er langt større, hvis der findes alternative processer og produkter. Endvidere vil pålæggelsen af grønne afgifter gøre produkter med indhold af farlige kemiske stoffer dyrere, således at forbrugere motiveres til at efterspørge alternative produkter.

Søren Dyck-Madsen

(soeren@ecocouncil.dk) er civilingeniør og medarbejder på Det Økologiske Råds sekretariat.

Flere oplysninger om grønne skattereformer m.v. kan findes på Det Økologiske Råds hjemmeside: www.ecocouncil.dk. Se også EEB's kampagne for grønne budgetreformer i EU på www.ecotax.info og Vörderverein für Ökologischer Steuerreform på www.ecotax.info, som udgiver "Green Budget News".

OECD og EU-kommissionen anbefaler

"Økonomiske virkemidler, i form af skatter og omsættelige forureningstiladelser er miljømæssigt effektive og økonomisk effektive politiske instrumenter. OECD har længe anbefalet en gennemført brug af disse virkemidler og har gennemført omfattende analyser af deres indførelse."

– fra OECD's hjemmeside: www.oecd.org

"En bedre udnyttelse af miljøafgifter og miljøgebyrer end det er tilfældet nu, vil bidrage til at sikre økonomisk effektivitet og udvide beskatningsgrundlaget. Dette vil hjælpe medlemsstaterne til at videreføre deres budgetkonsolidering, samtidig med at kvaliteten og bæredygtigheden i de offentlige finanser forbedres."

– fra "Opfyldelse af vore behov på en ansvarlig måde – integration af miljøhensyn i den økonomiske politik", EU-kommissionen, sept. 2000

Virker miljøafgifter? – Rensevæsken TCE som eksempel

Hvilken effekt har grønne afgifter i forhold til at regulere forbruget af kemikalier? Virker afgiften på TCE efter hensigten?

■ Af Xenia Thorsager Trier og Kåre Press-Kristensen

I denne artikel vil vi diskutere stoffet tetrachlorethylen (TCE), den mest brugte renevæske til tekstiler på renserier i Danmark og EU. Forbruget af TCE har været forsøgt begrænset igennem en årrække bl.a. via afgifter. Har det haft nogen effekt?

I år 2000 blev der brugt ca. 200 tons TCE i Danmark, hvoraf ca. 75% blev brugt på landets 250 renserier. De resterende 25% blev hovedsageligt anvendt til affedtning i forbindelse med industrielle metal- og maskinfremstillingsprocesser.

Sundhedsskadeligt

TCE figurerer på såvel Arbejds-miljøtilsynets som på WHO's liste over stoffer, der er mistænkt for at være kræftfremkaldende, og stoffet er på Miljøstyrelsens liste over uønskede stoffer. EU-Kommissionen har fundet stoffet og dets store anvendelse så betænkeligt, at TCE er prioriteret blandt de 11 første ud af de ca. 100.000 anvendte kemikalier i EU, der skal risikovurderes. Siden stoffet blev taget i brug har det spredt sig til miljøet via jord, luft og vand. Selv i de fjerneste bjergegne af Europa findes stoffet.

I Danmark har skatteborgerne i årtier betalt dyrt for oprensning efter nedlagte renserier, og forureningen med TCE fortsætter. Værst ser det ud i lejligheder, der ligger tæt op ad eksisterende renserier, hvor grænseværdien i luft har været overskredet med typisk en faktor 1000. Selv efter

forbedringer og en ubegrundet lempelse af grænseværdien overskrides den nye grænseværdi stadig med en faktor 10.

I alt renses ca. 6.000 tons tøj pr. år i Danmark. Undersøgelser viser, at det rensede tøj, afhængigt af tekstilet, indeholder 0,01-0,03% TCE (på vægtbasis), som ejeren af det rensede tøj udsættes for ved direkte hudkontakt eller indånding.

Grundvandet forurenes

Grundvandsforurening med TCE fra renserier er absolut den største og dyreste forurening for amterne i Danmark (se boks), hvilket skyldes stoffets særegne egenskaber.

Når der sker et spill af TCE på jorden, så gør dets fysiske egenskaber, at stoffet bevæger sig ned gennem jordlagene og videre ned gennem grundvandsmagasinet. Selv ler som regnes for uigennemtrængeligt overfor de fleste kemikalier, er ikke en barriere, dels pga. revner og da lerets struktur kollapser ved længerevarende kontakt med TCE.

Fjernelsen af TCE på vandværker er besværlig og meget afhængig af det luftningsudstyr, som bruges på det enkle vandværk. Det er ikke muligt uden indførsel af supplerende rensning i kulfiltre.

En traditionel oprensning af TCE-forurening tager 20-30 år og koster 15-20 mio. kr. Nyere metoder menes at kunne oprense hurtigere, men disse metoder er meget dyre, og der eksisterer p.t. ikke nok feltforsøg til at dokumentere metodernes effekt.

Mange store forureninger med TCE skyldes fortidens syndere, og oprensningen sker derfor på skatteydernes regning. Men også nyere forureninger fra renserier bliver oprenset på skatteydernes regning, da renserierne slet ikke har økonomi til

Renseri – en dyr løsning

Et typisk lille renseri påfører samfundet en oprensningsomkostning på 15 mio. kr. i form af jord- og grundvandsforurening.

Renseri lever typisk i 15 år, og giver statskassen en indtægt på 0,5 mio. kr. pr. år i form af skat fra den ansatte, moms og afgifter. Dvs. i alt får samfundet 7,5 mio. kr. på 15 år.

Netto påfører renseriet altså samfundet en omkostning på: 7,5 mio. kr.

Hvis ejeren af renseriet efter skat tjener 130.000 kr. dvs. ca. 2 mio. kr. på de 15 år renseriet drives, så vil samfundet tjene: 7,5 mio. kr. - 2 mio. kr. = 5,5 mio. kr. ved bare at betale ejeren af renseriet hans løn for ikke at foretage sig noget som helst.

Det er med andre ord en god forretning for samfundet at betale renseriejerne deres løn for at blive hjemme og se fjernsyn i stedet for at rense tøj! Dertil kommer alle sundhedseffekterne.

at betale for oprensningen, og tilsynsmyndighederne desuden skal kunne bevise, at renseriejerne forurenede bevidst, før renserierne kan tvinges til at betale for deres forurening.

Indeklimaet forurenes

I de ejendomme, hvor der ligger renserier findes TCE i luften i alle ejendommens lokaler, eftersom TCE-dampe fra rensede tøj og rensesmaskiner kan vandre tværs gennem vægge og gulve, og især går gennem åbne vinduer og døre, trappeopgange, hul-

mure og sprækker.

Det sundhedsbaserede luftkvalitetskriterium på 6 µg TCE pr. m³ blev indtil 2001 overskredet typisk med en faktor 100-1.000 i naboeligheder. I den seneste undersøgelse med målinger i naboeligheder til renserier, hvor nye krævede forbedringer er blevet gennemført, blev luftkvalitetskriteriet stadig overskredet i samtlige målinger med ca. en faktor 100, idet den typiske værdi lå på 660 µg/m³.

Det er nok i erkendelse af, at det er umuligt at overholde græn-

Fotos: Torben Reitzel

seværdien, at den nye renseri-bekendtgørelse (juli 2003) accepterer $100 \mu\text{g}/\text{m}^3$, hvilket også svarer til den tyske grænse. Men ud fra en sundhedsmæssig synsvinkel er dette ubegrundet, og det skal snarere ses som et politisk forsøg på at lempe sig ud af forureningen i stedet for at løse problemet.

Der har været meget diskussion af risikoen ved at bo i en naboelighed til et renseri, og det er nu blevet forbudt at åbne nye TCE-renserier i beboelses-ejendomme. Men da antallet af renserier allerede er nedadgående, kommer denne lov 30 år for sent, og den hjælper ikke alle de mennesker, der i dag deler ejendom med et renseri.

Hjælper afgifter?

Dansk Renseri Forening oplyser, at et kg TCE koster 10 kr. for renseriet, hvoraf 2 kr. er miljøafgift til staten. Afgiften udgør således 20% af prisen. Det kræver ca. 20 g TCE at rense et kg tekstil. Dvs. afgiften pr. kg renset tekstil er 4 øre. Da det koster 50-100 kr. at få renset et kg tekstil afhængig af tekstilet, så udgør afgiften mellem 0,08 og 0,16% af prisen for at få renset tøj. Dette vil næppe påvirke forbrugeren!

For renseriet er udgiften til TCE ligeledes meget lille i forhold til arbejds løn, el-forbrug, afskrivning på rensemaskiner osv.

Afgiften påvirker således heller ikke renseriets forbrug af TCE. Afgifterne for at komme af med renseriaffaldet er noget højere, men igen en relativ lille udgift.

Vi vurderer det usandsynligt, at de nuværende afgifter påvirker forbruget af TCE, da afgifterne er for små. Dansk Renseri Forening er enige i denne konklusion og tilskriver det fald i TCE, der har været, ændret adfærd, oplysning, moderne maskiner og andre reguleringer af renseribranchen.

Hvis afgiften skal have indflydelse på forbruget, skal den udgøre en væsentlig del af prisen på de rensede tekstiler f.eks. 50%. Derved ville det koste ca. 100-150 kr. at få renset et kg tøj, og afgiften ville udgøre de 50-75 kr. af prisen. Afgiften ville da være 2.500-3.750 kr. pr. kg TCE. Det er ikke sandsynligt, at afgiften kan hæves til sådan et niveau, når den nuværende pris på 10 kr. pr. kg TCE (incl. afgifter) tages i betragtning! Men en sådan afgiftsstigning ville reducere TCE-forbruget og meget hurtigt føre til udvikling og brug af alternative rensemidler.

Alternativer

I stedet for afgifter kunne man satse på alternativer til TCE. Siden 2001 er der blevet lavet flere forsøg med alternative rensesvæsker for at belyse, hvad de indeholder og dels om stof-

fernes fordampning og restindhold i tøjet kan nedbringes. Forsøgene er finansieret af Miljøstyrelsen, og flere renserier har medvirket frivilligt.

De testede chlorfri rensesvæsker har været kulbrinteblandinger eller glycoetherblandinger. Generelt er der færrest problemer med kulbrinteblandingerne, både hvad angår restindholdet i tøj og afdampningen til indeklimaet.

De lavere restindhold af i hvert fald kulbrinterne kunne tale for, at man skiftede rensesvæske, men det er usikkert om den nye generation af rensesvæsker har været igennem en tilstrækkelig sundhedsmæssig vurdering. Ligesom TCE indeholder disse rensesvæsker en lang række kemiske additiver. Der er derfor risiko for at gentage tidligere tiders fejltagelser, hvis TCE udskiftes med nye stoffer uden en sikker vurdering af effekter på mennesker og miljø.

Det store problem er også, at renserier er små og spredte og bestyret af renseriejerne, der grundet virksomhedens ringe størrelse, ofte hverken har de økonomiske eller uddannelsesmæssige ressourcer til at opfylde kravene for at drive en sikker kemisk virksomhed.

Vi mener derfor, at den bedste løsning ville være, at tøj i stigende grad blev fremstillet af tekstiler, der ikke kræver rens-

ning, kombineret med en forbrugerbevidsthed, der vælger tøj, som tåler almindelig vask.

Eksemplet med TCE viser, at miljøafgifter ikke virker i forhold til at reducere forbruget. Selvfølgelig får staten en indtæjning, som bør bruges direkte på at finde alternativer til TCE. Hvis en miljøafgift på TCE skal virke adfærdregulerende, så skal den hæves en faktor ca. 1.500 i forhold til den nuværende afgift.

Xenia Thorsager Trier og Kåre Press-Kristensen er cand. scient. hhv. civilingeniør og medlemmer af Global Økologis redaktion.

Kilder

Miljøstyrelsens projekt nr. 818 (2003) "Betydningen af tørringen i renserier", projekt nr. 652 (2001) "Begrænsning af luftformig emission af tetrachlorethylene fra renserier" og projekt nr. 330 (1996) "Chlorerede opløsningsmidler i den mættede zone"
Miljøstyrelsens kortlægning nr. 21 (2003) "Kortlægning af kemiske stoffer i renset tekstil fra Rynex og kulbrinterrenserier"
Bekendtgørelse om etablering og drift af renserier (juli 2003) side 227.
Hjemmesider: www.at.dk og www.mst.dk

10 bud på grøn økonomi

	Forslag	Reference
1	Indførelse af naturkapital og humankapital ved fra politisk side at værdisætte naturens og menneskets ressourcer	Bogen Naturlig kapitalisme (www.natcap.org). Se temaet side 9-11
2	Staten sikrer det fælles gode, ved at naturens egne og menneskets fælles uselviske behov fremmes politisk og økonomisk	Bogen Det fælles gode. Se temaet side 9-11
3	Markedsøkonomi uden monopoler og hvor civilsamfundet overtager finansverdenens plads øverst i hierarkiet	Bogen When Corporations Rule the World. Se temaet side 9-11
4	Verdenshandelen reguleres af en slags Fair Trade Organisation, der – i modsætning til WTO – prioriterer miljø- og sociale faktorer over handelsfaktorer, tager hensyn til u-landene og skrotter målet om økonomisk vækst	Se Ross Jacksons artikel, side 12-14
5	Miljøøkonomiske analyser især cost-benefit analyser, hvor man prioriterer samfundets udvikling ved at beregne hvilke valg, der giver mest miljø for pengene	Praktiseres i Danmark af bl.a. Institut for Miljøvurdering (www.imv.dk)
6	Gennemførelse af en grøn skattereform ved at sænke indkomstkatten og hæve skatten på forbrug og forurening	Det Økologiske Råd m.fl., se temaet side 15-16
7	Miljøafgifter til regulering af forbruget	Instrument brugt i mange lande, f.eks. kørselsafgift i London og pesticidafgift i Danmark. Se tema s. 17-18
8	Miljømærker som Ø-mærket, Svanen og Blomsten, der fremmer et miljøvenligt forbrugsvalg	Se f.eks. www.ecolabel.dk
9	Certificering af virksomheder, f.eks. ISO 14001 (miljøledelse) og SA 8000 (social ansvarlighed)	Se f.eks. www.danak.dk og www.bvqi.dk
10	Grønne investeringer, offentligt og privat. F.eks. etiske investeringsselskaber som Banco	Se f.eks. www.banco.dk

Vandet i grunden

Drikkevandet her i landet er næsten 100% baseret på indvinding af uforurenede grundvand. Det er helt enestående på verdensplan. Med 2700 vandværker spredt udover det ganske land har vi alle et medansvar for rent vand fra hanen.

■ Af Hans Jørgen Henriksen og Lisbeth Flindt Jørgensen

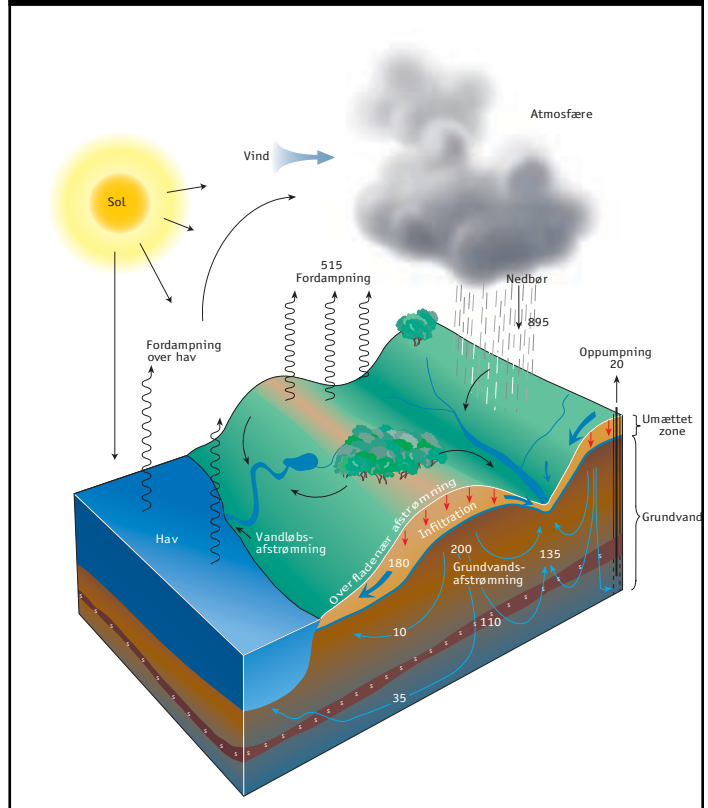
En ny opgørelse af Danmarks drikkevandsressource (Fersk vandets Kredsløb, maj 2003) baseret på en national vandressource-model (DK-model) viser, at vi kun råder over godt halvt så meget grundvand, som vi hidtil har troet, hvis også de gældende krav til vandløb og vådområder skal tilgodeses. Under hensyntagen til vandmiljøet, kan vi med sikkerhed indvinde 1 mia. m³ pr. år, og det er netop det, vi har brug for på landsplan i år med et stort vandingsbehov, hvis samtlige behov for vand til drikkevand, husholdninger, industri, erhverv og afgrøder skal

tilgodeses fuldt ud. Men den geografiske fordeling volder problemer; især omkring København, Århus og Odense indvinder vi for meget vand (se figur 1), og det kan være med til at forøge risikoen for yderligere forurening.

Den nye DK-model har gjort det muligt at regne på vandkredsløbet (figur 2) og indregne en række faktorer f.eks. tørlægning af vandløb, klimavariation, forurening af grundvandet og begrænsninger i, hvor meget vi kan pumpe i forskellige områder, uden at det resterende grundvand belastes med nikkel eller klorid som følge af grundvandsenkning. Det vil sige, at tre forhold er bestemmende for mængden af det rene grundvand, vi kan hente op fra grunden:

- forurening fra terræn med nitrat, pesticider og andre stoffer, som siver ned gennem jorden
- afsenkning af grundvandsspejlet som følge af vandindvinding, der i visse områder kan give nikkelfrigivelse eller problemer med klorid, sulfat mv.
- reducere af sommervandføring i vandløb og vådområder

Figur 2: Vandbalancen (mm/år) (Grafik: GEUS)

der i takt med oppumpning af grundvand med negative følger for krebsdyr, fisk og tilstødende natur

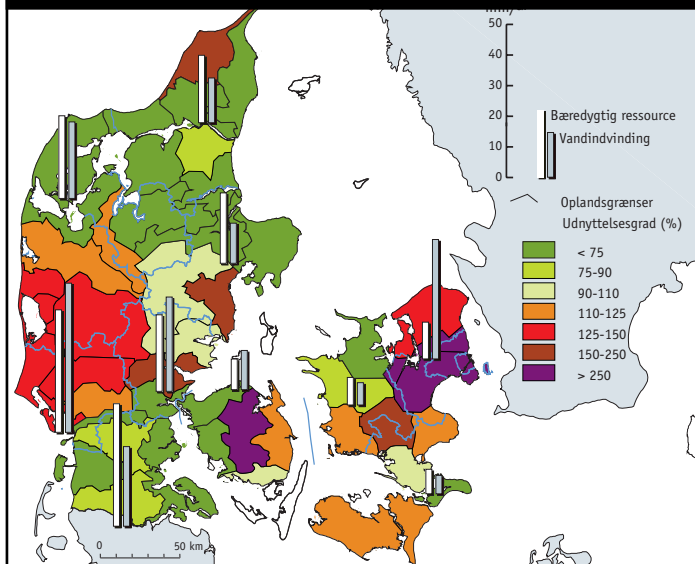
Den nye opgørelse er baseret på fire indikatorer, der område for område belyser, hvordan det står til med ressourcen, og hvad det er, der giver de største begrænsninger. Opgørelsen er baseret på nuværende arealanvendelse og tager hensyn til de klimavariationer, vi har set indenfor de seneste ca. 100 år. Med modellen er det for første gang blevet muligt at beregne, hvor meget grundvand der dannes i en bestemt dybde, og hvor stor en del af nedbøren, der faktisk siver ned til reservevandet. Vi har fået et overblik over alle de vigtige komponenter i vandkredsløbet, og hvordan disse ændrer sig, når vi "skruer" på f.eks. nedbørmængden, oppumpning

gen eller fordampningen. Modellen giver os naturens respons på det ændrede input, og vi får i tørre tal et indblik i, hvordan ændringen påvirker f.eks. vandløbsafstrømningen eller udstrømningen til havet. Vandkredsløbet er blevet afkodet og med modellen kan vi skanne vandets bevægelser i undergrunden i tre dimensioner og tilmed danne os et billede af vandets opholdstid, som er en central størrelse, når vi skal kigge lidt frem i tiden eller tage bestik af overvågningsresultaterne.

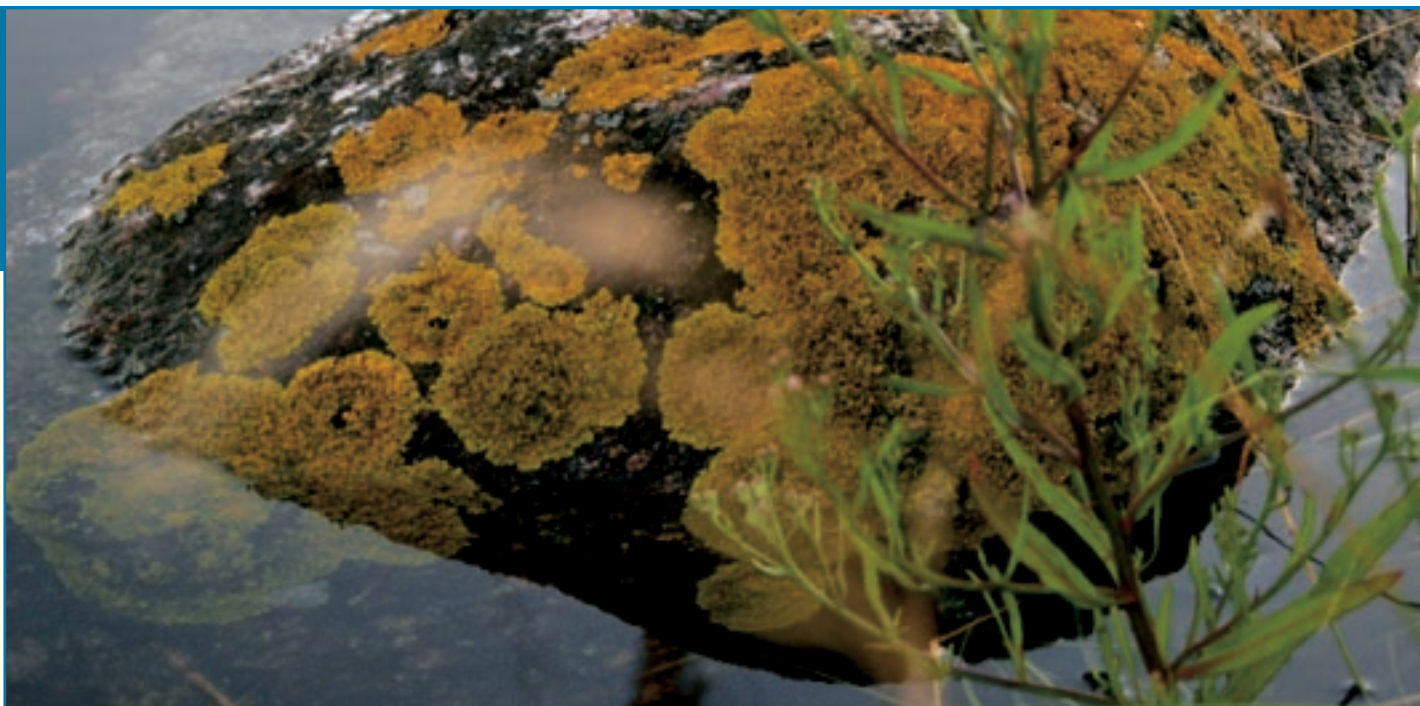
Hver fjerde boring er forurenede

Hver fjerde boring i grundvandet er i dag forurenede med nitrat eller pesticider over grænseværdien (se figur 3). I det øvre grundvand (0-20 m under overfladen) er det en endnu større andel –

Figur 1: Udnyttelig vandressource 2003 (Kilde: GEUS)

Fotos: Torben Reitzel

mellem hver anden og hver tredje boring. Det viser 13 års overvågning af grundvandet fra 70 grundvandsovervågningsoplande med i alt ca. 1100 indtag.

Efter vedtagelsen af Vandmiljøplanen i 1987 er forbruget af kunstgødning faldet fra omkring 140 kg N/ha (kvælstof pr. ha) til ca. 100 kg N/ha omkring år 2000. Det har endnu ikke været muligt at se nogen entydig ændring i vandkvaliteten i grundvandsovervågningen, måske fordi det tager mere end 10 år før ændringer i udvaskningen ved terræn slår igennem ved indtagene placeret i grundvandet. Forbruget af husdyrgødning har siden 1980 stort set været konstant. Dette skyldes primært en ændring i husdyrpraksis fra kvægbrug til svinebrug, idet svin producerer en mindre mængde gødning end køer, og i øvrigt, at der er udviklet mere effektive foderprodukter, der giver mindre tab. Siden 1996 er antallet af svin i Danmark steget fra ca. 11 mio. til ca. 13 mio. svin. Der produceres i alt 23-24 mio. danske svin pr. år.

Måske gør vi klogt i at holde et vågent øje med gyllen fra svinefarmene. Gyllen er ikke blot et problem fordi den hindrer en effektiv grundvandsbeskyttelse på grund af den megen plads den kræver til udspreddingen, men også fordi gyllen kan indeholde skadelige stoffer i form af anti-

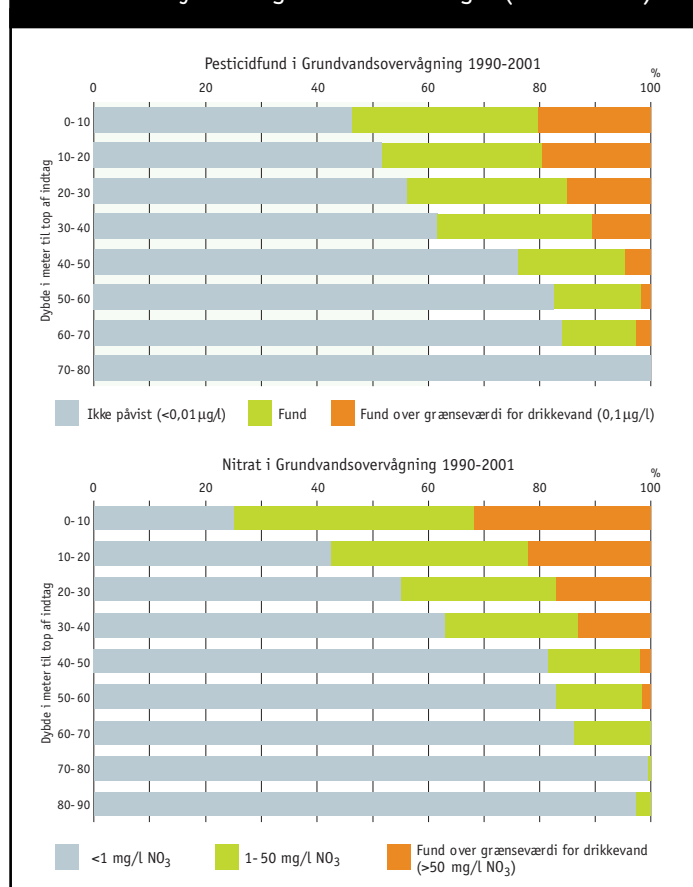
biotika og hormonlignende stoffer. Hvilken fare stofferne kan udgøre for drikkevandet ved vi meget lidt om.

Pesticider og nedbrydningsprodukter fra pesticider blev inddraget i grundvandsovervågningen i starten af 1990'erne. De første år blev der typisk analyseret på otte forskellige stoffer, de mest anvendte på det tidspunkt. Men i midten af 1990'erne blev flere stoffer inddraget og også nedbrydningsprodukter af aktivstofferne blev analyseret, bl.a. dukkede stoffet dichlorbenzamid, også kaldet BAM, op i et stadig stigende antal tilfælde. BAM nedbrydes af aktivstofferne dichlorbenil og chlorthiamid, solgt under handelsnavnene Prefix og Caseron G. Stofferne blev anvendt som granulat under buske, på fortove, gårdspladser mv. I 1997 blev stoffet forbudt, men BAM udgør fortsat et af de hyppigste fingeraftryk fra "fortidens synder".

Vi har skønsomt fortsat ca. 70.000 private vandforsyningsanlæg i landet i form af korte borer eller brønde. Foreløbige undersøgelser af vandkvaliteten fra 600 brønde fra små private vandforsyningsanlæg fra Viborg, Sønderjylland, København og Storstrøms amter viser en blandet cocktail af forskellige forureningskomponenter. Der er påvist pesticider i over halvdelen af brøndene, heraf ca. en tredje-

del over grænseværdien, og enkelte med koncentrationer over ti gange grænseværdien. Ca. 40% af brøndene indeholder desuden for mange bakterier. En mindre del af brøndene indeholder desuden nitrat over grænseværdien.

Figur 3: Forurening med nitrat (NO₃-) og pesticider som funktion af dybden i grundvandsboringer (Kilde: GEUS)

Grundvandsovervågningen har vist, at det øvre grundvand er forurenset i væsentlig grad men har vi styr på reserverne, som befinder sig i større dybde? Vi kan faktisk i dag ikke svare præcist på dette spørgsmål. Vi ved ikke om stofferne langsomt er på vej, eller om der under naturlige forhold sker en nedbrydning som kan være med til at holde forureningsudbredelsen mod reserverne i mere end 30-50 meters dybde i skak.

Værdifulde reserver er truet

Vi har nogle rige reserver i undergrunden i visse dele af landet, forstået på den måde, at der findes en række områder med relativt tykke, udbredte reservoirer, som fødes med en relativ stor mængde regnvand, der siver ned til større dybde. Det er vigtigt at få identificeret disse infiltrationsmotorveje og få beskyttet de områder, hvor regnvandet siver ned til de regionale magasiner.

Beregninger med DK-modellen viser, at det f.eks. vil være muligt fra blot ti større sammenhængende områder at hente ca. en tredjedel af den samlede ressource på 1 mia. m³ pr. år, vi råder over – svarende til den vandmængde, der i dag indvindes fra samtlige vandværker her i landet.

Ni ud af de ti områder med stor grundvandsdannelse ligger ned gennem Jylland, fra Frederikshavn i nord til Kruså i syd. Det sidste område ligger i Nordsjælland, med form som en boomerang, der dækker en tredjedel af Frederiksborg Amt og den nordlige del af Københavns Amt.

Men pointen er ikke, at danskerne skal til at hente vandet fra ti større områder. Nej, den decentrale indvindingsstruktur giver en række fordele, og garanter er samtidig en forankring af indsatsen for grundvandsbe-

skyttelse så tæt på borgeren som muligt. Det gør det lettere at nå et stykke ad vejen med lokale aftaler.

Det nye er, at vi fremover er nødt til at fastholde opmærksomheden på hele landet for at få den samlede vandkabale til at gå op og udstrække den indsats der i øjeblikket koncentrerer på en tredjedel af Danmark for at beskytte drikkevandet i de såkaldte OSD-områder. I disse områder ligger nogle af vore mest værdifulde vådområder og vandløb. Det er beregnet, at vi indvinder ca. 40% for meget vand i disse områder, hvis målsætninger for vandløbene skal opfyldes. Alternativt kan det blive nødvendigt at reducere målsætningerne for vandløb eller kigge nærmere på indvindingsstrategien i sådanne konfliktområder.

Fremtidsperspektiver

Hvordan ser den danske vandforsyning ud om 50 eller 100 år? Som det ser ud i dag, er der som nævnt vand nok nationalt set. Men grundvandet findes ikke de steder, der er brug for det, og med den nuværende indvindingsstrategi påvirkes visse vandløb og vådområder for kraftigt i perioder med beskedne nedbør. Hvad gør vi så? Import af vand fra Sverige, afsaltning af havvand, rensning af vand til drikkevandskvalitet eller bedre beskyttelse af grund- og overfladevand? Vi mener, at vi bør satse på beskyttelsen og hvorfor så det?

Fordi den nuværende indvindingsstrategi jo ikke løser problemerne i de mest udnyttede områder. Man bliver derfor nødt til at overveje hvordan man vil kunne anvende overfladevandet som en yderligere ressource. Det kan ske gennem kunstig infiltration af overfladevand til nyt ungt grundvand. Et eksempel herpå

kender vi fra Arresøen hvor overfladevand infiltreres i bakkerne ved Arresøen, før det ellers ville have strømmet ud i havet. Men for at sådanne muligheder skal kunne benyttes så kræver det at også overfladevandet har en bedre vandkvalitet end det er tilfældet i dag. Det vigtigt at huske, at det vi foretager os på jordoverfladen kan have væsentlig indflydelse på kvaliteten af vandmiljøet omkring os – såvel på overfladen som i grunden.

Vi skal først og fremmest sikre os, at vi kan få den tilstrækkelige mængde drikkevand i en god kvalitet samtidig med, at vi passer på vores natur. Det er ligeledes nødvendigt for at leve op til kravene i EUs Vandrammedirektiv, som bl.a. forpligtiger til en bæredygtig indvinding af grundvand og til at sikre, at kvaliteten af grund- og overfladevand ikke forværres, men tværtimod forbedres.

Hans Jørgen Henriksen (hjh@geus.dk) og Lisbeth Flindt Jørgensen (lfj@geus.dk) er seniorrådgiver hhv. geolog ved afdeling for Hydrologi, Danmark og Grønlands Geologiske Undersøgelse (GEUS)

På GEUS's hjemmeside www.geus.dk findes en række informationer om vandressourcer - også i mere populær form, f.eks. "Geologi for alle". Rapporten Ferskvandets Kredsløb kan hentes på www.vandmodel.dk/ferskvands_2003_final.htm

I næste nummer af Global Økologi bringer vi tre opfølgende artikler om grundvand, bl.a. med fokus på EU's kemikalie- og pesticidpolitik. Se i øvrigt kalenderen på side 28, hvoraf fremgår en række arrangementer om grundvand, som ATV-Fonden afholder.

Den sydamerikanske miljøbevægelse samler energi

Forfatteren til artiklen er argentiner og formand for Fundacion Ecologica Universal. Her giver hun sit bud på miljøbevægelsernes vilkår på det latinamerikanske kontinent.

■ Af Liliana Hisas

I Sydamerika har der i adskillige årtier eksisteret miljøorganisationer, som har arbejdet med bestemte problemstillinger såsom klimaændringer, støtte til oprindelige folkeslag og beskyttelse af biodiversitet. Men det var først i 1990'erne, at et stort antal NGO'er (non governmental organisations) blev dannet. Det skete under forberedelserne til FN's Konference om Miljø og Udvikling, som blev afholdt i vores region – i Rio de Janeiro, Brasilien.

Nogle lande i Sydamerika har større traditioner end andre med hensyn til NGO'ernes betydning og har derfor større erfaring. Årsagen til den "unge" NGO-kultur i regionen kan også findes i regeringsskiftene. For få årtier siden var de fleste af vores lande under militærregime, hvor den folkelige meningstilkendegivelse var begrænset – eller endog forbudt.

Siden 1990'erne har alle landene i regionen indført demokrati. Så i dag har civilsamfundet og NGO'er i Latinamerika en tilskyndelse og et godt grundlag for at være meget aktive med en forbedret tilgang til information og til retfærdighed – som vedtaget i Rio-deklarationens Princip 10.

Imidlertid er traditionen for civilsamfundets deltagelse i beslutningsprocesserne stadig et mål, som skal nås. Når årsagerne analyseres nærmere, er der nogle udfordringer, som skal overvindes:

1. Fælles front: NGO'erne i Latinamerika arbejder ikke tæt sammen. Med problemer som

Adgang til rent vand er et udbredt problem i fattige byområder i Syd- og mellemamerika. (Foto: JHU/CCP)

geografiske afstande og forskellig virkelighed mellem landene og endog forskellighed i interesseområderne, er en af de største udfordringer at opnå en regional organisering af NGO'er. Der findes tematiske netværk og netværk med bestemte interesser, som arbejder udmærket; men er isolerede. Der er ikke nogen organisation eller nogen anden størrelse, som forener os. En af de organisationer, som måske kan udføre denne funktion, er FNs (UNEPs) Regionalkontor for Latinamerika og Caribien. Dette kontor kunne spille en afgørende rolle med aktivt at involvere det civile samfund i regionen. Et vellykket eksempel er den støtte som UNEP gav til færdiggørelsen af rapporten "Global Environment Outlook for Youth in Latin America and the Caribbean" for adskillige lande: Argentina, Peru, Uruguay, Mexico og Cuba. Men mht. at fremme eller støtte et regionalt

netværk af NGO'er er dets funktion begrænset til isolerede møder om enkeltstående emner og uden mulighed for opfølgning.

2. Konkurrence: Som i andre menneskelige forhold fører institutionelt arbejde til jalousi og ofte en grad af konkurrence; om at have størst ekspertise i bestemte spørgsmål, om finansiering og endog om at skaffe kontakter. Det har direkte forbindelse til den førnævnte udfordring, da konkurrence ikke hjælper hverken til at skabe enhed eller til at styrke de fælles bånd og interesser.

3. Modenhed: Den relativt "unge" kultur i miljøbevægelsen i mange lande betyder, at der er et stort behov for større modenhed i form af et organiseret civilsamfund.

4. Mangel på midler: Økonomiske midler er en af de største barrierer for at opnå et velunderlagt civilsamfund i Latinamerika. De fleste bilaterale do-

norer fra Vesten har ikke samarbejdsaftaler med alle landene i regionen, og de som har det, er for det meste rettet mod regeringerne. Der er overhovedet ingen økonomisk støtte fra regeringerne til det civile samfund. I meget få tilfælde inddrages "regeringsvenlige" NGO'er i udførelse af regeringsprojekter, blot for at imødekomme vestlige donorerers politik om inddragelse af det civile samfund. Disse NGO'er er ikke udvalgt på grundlag af deres ekspertise, men for at fastholde donormidlerne.

Eksemplet Argentina

De udfordringer, som miljø-NGO'erne i Argentina står over for, svarer til de ovenfor beskrevne. Oven i dette har den politiske situation i Argentina en stor indvirkning på civilsamfundets virke.

I 1983 genvandt Argentina sit demokrati. I november 1991 blev Ministeriet for Miljø og

Aktivister fra Acción Ecológica, Ecuador, demonstrerer for, at de rige lande skal betale deres "økologiske gæld" (i form af århundredes udnyttelse af de fattige landes ressourcer) tilbage til de fattige lande. (Foto: Bo Normander)

Naturressourcer dannet ved en national forordning, som kom direkte fra præsidenten. Dette ministerium blev skabt som forberedelse til Argentinas officielle deltagelse ved Rio 92-konferencen. En af de mest alvorlige udfordringer, som NGO'erne stod over for dengang, var den fungerende minister; en person som kom fra den politiske arena, var ven med præsidenten og var meget kontroversiel på den politiske scene, da hun skiftede over fra et andet politisk parti for at få en position i regeringen. Hun havde oven i købet ingen erfaring i miljøspørgsmål. Imidlertid erkendte hun ifølge sin politiske natur sin mangel på ekspertise på området, og NGO'erne kunne i nogen grad arbejde sammen med regeringen.

På den anden side fremkaldte regeringens politik gennem 1990'erne, hvor den argentinske peso var fastlåst i fht. US-dollar, en på internationalt niveau falsk vision om Argentinas socio-økonomiske realitet. De data, som regeringen sendte til FN, gav indtryk af Argentina som et (næsten) udviklet land. Som et eksempel: I 1994 placerede FNs Human Development Index Argentina som nummer 37 i verden, som et

land med høj social udvikling. Men fattigdommen og arbejdsløshedstallene, som vi så dagligt, viste en helt anden virkelighed.

Der findes et meget varieret udbud af NGO'er i Argentina. Nogle organisationer har mere end 40 års professionelt arbejde bag sig, med personale, kontorer, projekter under udførelse og adgang til den nyeste information. Modsat findes der også små organisationer, som typisk arbejder i hjemmet hos en af bestyrelsesmedlemmerne.

Frivilligt arbejde er en fremherskende faktor for en stor procentdel af Argentinas NGO'er. Af økonomiske og politiske grunde vedbliver adgangen til internationalt samarbejde med at være begrænset – både til de bilaterale og til de internationale finansieringsfonde.

Ministeriet for Miljø- og Naturressourcer gav under den forrige regering økonomisk støtte til adskillige organisationer for at "bringe dem til tavshed". Mange organisationer tog desværre imod denne støtte til trods for, at de dermed mistede deres evne til at arbejde uafhængigt.

I dag er virkeligheden en anden. I december 2001 blev alle bankkonti i Argentina indfros-

set. Som resultat af klager fra offentligheden, trådte præsidenten tilbage. I en periode på to uger havde vi fem forskellige præsidenter, deriblandt midlertidige præsidenter (parlamentsmedlemmer, som fastsat i grundloven), og en mere, som også trådte tilbage. En midlertidig regering blev udnævnt af Parlamentet frem til maj 2003, hvor vi havde valg. Valutaen blev devalueret, og først i slutningen af 2002 blev bankkonti gradvist frigivet. Mange mennesker mistede deres livsopsparing pga. denne krise.

Denne institutionelle og finansielle krise, som ramte Argentina så dramatisk fra slutningen af 2001, ændrede den internationale opfattelse af landet.

Ministeriet for Miljø- og Naturressourcer (nu benævnt Ministeriet for Naturressourcer og Bæredygtig Udvikling) hører ikke længere under præsidentskabet og har derfor ikke ressourcer eller interesse i at støtte NGO'erne. Mange af NGO'erne i de forskellige dele af landet er imidlertid blevet dygtigere til at skaffe midler til at arbejde uafhængigt og professionelt på forskellige ekspertområder.

Kommende udfordringer

Det er værd at fremhæve projektet "Danish support for increased participation of Southern NGOs in the Rio+10 Earth Summit". I knap to år arbejdede ni latinamerikanske organisationer sammen for at formidle information i forbindelse med forberedelserne til FNs topmøde om bæredygtig udvikling i Johannesburg 2002, og i dialog med vores nationale afdelinger og i samarbejde med vores regeringer styrkede vi NGO'ernes nationale positioner.

NGO-partnerne i regionen var: Vitae Civilis i Brasilien, Fundacion TIERRA i Bolivia, COICA, som repræsenterer de indfødte i Amazon-dalsænkningen, CICAFOC i Costa Rica, Centro Humboldt i Nicaragua, Fundacion Solar i Guatamala, UNES i El Salvador, IUCN-South, der arbejder for politisk udbredelse og kendskab i Sydamerika, og Fundacion Ecologica Universal (FEU), der også er koordinator for regionen. På topmødet i Johannesburg fik vi – udover vores kampagne- og lobbyarbejde – styrket forholdet til vores kolleger i Afrika og Asien, således at vi bedre kunne påvirke forhandlingerne, og vi udgav det daglige nyhedsbrev "Southern".

I Latinamerika var resultaterne af dette projekt tydelige. Som eksempel herpå er det værd at nævne, at den argentinske regerings officielle holdning var baseret på oplysninger, som FEU havde formidlet til civilbefolkningen i forbindelse med forberedelserne til topmødet.

Selvom FN-topmødets handlingsplan har sine svagheder, anerkender den behovet for "på nationalt niveau at sikre adgang til information om miljøet samt til juridiske og administrative processer i miljøsager og at sikre den offentlige deltagelse i beslut-

ningstagningen for derved at fremme Princip 10 i Rio-erklæringen om Miljø og Udvikling". Det er nødvendigt, at der tages fat på dette område i Latinamerika.

Denne udfordring kan regeringerne ikke påtage sig alene. NGO'erne spiller her en afgørende rolle for at sikre adgang til information og effektiv deltagelse i beslutningsprocesserne.

For at imødekomme denne udfordring skal kapacitetsopbygning prioriteres højt i det civile samfund i Latinamerika. Selv om nogle af de foreslåede tiltag kan fremstå indlysende for vestlige NGO'er, står latinamerikanske organisationer stadig over for nogle grundlæggende indskrænkninger, som kunne afhjælpes ved:

At styrke organisationerne vedrørende deres organisatoriske problemer, f.eks. ved at styrke strukturen, udvikle projektforslag og få adgang til fondsmidler. Mens Rio+10-projektet blev implementeret i Argentina, stod FEU for adskillige workshops i forskellige provinser. Vi stod overfor kolleger, som ikke kendte til Agenda 21, mens andre ønskede, at vi tog deres forslag med til topmødet for at skaffe penge. Denne type svagheder, som er meget almindelige blandt NGO'er i vores del af verden, kan kun imødekommes vha. øget kapacitetsopbygning.

At deltage: Det er nødvendigt at kende til, forstå og effektivt bruge de redskaber, der findes til at deltage i beslutningerne. Selvom det kan virke modstridende i disse tider med hyperinformation, er det vigtigt med oplysning på dette område, da mange organisationer ikke bruger internettet som informationskilde, samtidig med at sprogbarrierer kan hindre effektiv adgang til relevant information. I Argen-

tina findes der tilstrækkelige redskaber for deltagelse, men disse bliver slet ikke brugt til fulde. Dette forhold skyldes regeringens manglende interesse i at involvere det civile samfund i beslutningsprocesserne samt de lokale NGO'ers manglende viden om, hvordan man bruger disse redskaber effektivt.

At påvirke: Samarbejdskulturen med regeringerne skal udbygges, dog således at vi bibeholder vores ikke-statslige identitet. Dette er den eneste måde, hvorved vi kan få adgang til beslutningsprocessen og derved opnå konstruktive dialoger og konkrete forslag sammen med vores regeringer. Samme forhold gælder også for nogle af vores regeringer, der skal have en større vilje til at involvere og arbejde sammen med NGO'erne.

Der skal arbejdes med det faktum, at NGO'er og regeringer arbejder hver for sig. Nogle NGO'er mener, at hvis man arbejder med regeringen, arbejder man "for" regeringen. Og nogle regeringsembudsmand er stadig af den overbevisning, at NGO'er kun arbejder for at protestere mod regeringens beslutninger. Dette er ikke tilfældet og samarbejdsviljen mellem regeringerne og NGO'erne skal styrkes, for at vi kan få et produktivt samarbejde op at stå.

På denne måde kan et organiseret, forenet og koordineret fællesskab af NGO'er stå stærkt, når det gælder om at opfylde de kort- og langsigtede mål for bæredygtig udvikling.

Liliana Hisas er formand for den argentinske NGO "Fundacion Ecologica Universal (www.feu999.org). Hun kan kontaktes via lhisas@feu999.org

Oversættelse: Bent Kristensen og Jon David Nielsen

Beskyttelse af naturreservatet Llancanelo

Vådområdet Llancanelo, som befinder sig i Mendoza-provinsen (i det vestlige Argentina), er omfattet af Ramsar-Konventionen som værende et område med stor international betydning. Derudover regner man biodiversiteten i området for landets rigeste med hjemsted for mere end 130.000 fuglearter, samt rute for trækfugle fra Alaska til Tierra del Fuego.

Her ville det spanske olieselskab Repsol YPF i første omgang udvinde olie fra otte forskellige områder, hvilket senere kunne udvides til 80, hvis de rette betingelser var til stede.

Olieselskabets undersøgelse fra 2000 om effekter på miljøet havde åbenlyst mangler. Forskere og eksperter på området råbte vagt i gevær. Den grundlovssikrede ret for provinsens indbyggere til at få adgang til information var yderst begrænset, eftersom fristen for at få indblik i den respektive proces ikke blev overholdt.

Den efterfølgende offentlige høring blev afholdt kl. 15.00 på en arbejdsdag i byen Malargüe; over 400 km fra provinsens hovedstad, og blev gennemført på trods af, at rapporterne stadig var mangelfulde. På denne måde blev deltagelse af mulige interesserede aktører begrænset.

På trods af forskernes og de lokale miljøorganisationers hårde modstand gav provinsens regering autorisation til olieudvinding i januar 2003. I februar rejste organisationen Oikos Environmental Network en miljøsag og den lokale domstol omstødte regeringens dom og erklærede autorisationen ulovlig.

Dommen repræsenterer en milepæl mht. beskyttelse af naturlige ressourcer i Argentina.

Oikos Environmental Network er en interesseorganisation, der arbejder i Mendoza-provinsen. De kan kontaktes via oikos_oficina@hotmail.com

Billedet viser vulkaner, der spejler sig i Llancanelo-lagunen i Argentina

Universal ansvarlighed

Tibetanernes åndelige overhoved, Dalai Lama, fortæller her om menneskelig lykke og lidelse, om betydningen af menneskets mentale indstilling og om menneskets ansvar for den levende klode.

Artiklen er baseret på hans foredrag i Falkonersalen på Frederiksberg, 5. juni i år.

■ Af Bo Normander

Dalai Lama: ”Jeg har den opfattelse, at basalt set er vi alle ens; mentalt og følelsesmæssigt. Men som følge af ydre omstændigheder f.eks. kultur, religion eller nationalitet, så tager vi os forskellige ud. Men fordi vi grundlæggende er ens, kan vi dele vores oplevelser med hinanden. Vi ønsker alle lykke, selv i vore drømme. Vi deler oplevelsen af at have et ’jeg’ eller et ’selv’, som altid stræber efter at have det godt. På den måde er vi ens.

Samtidig ser vi os selv som hele universets centrum. Det land, den by, det hus, som vi bor i, er det centrale; universets center. Buddhismen er også baseret på ideen om et ’jeg’. Hvert menneske ønsker at være frit – det er Nirvana – og ikke lide eller ligge under for dets egne følelser – det er Samsara. Så når vi taler om at opleve lykke eller lidelse, udspringer det af ’jeg’et.”

Menneskelig intelligens

”Mennesker afviger fra andre levende væsener ved at have en ekstraordinær intelligens, som gør, at vi kan nå en højere form for udvikling. Men lige meget hvor vi sidder, hvor fredeligt og harmonisk det end er, så vil vi altid kunne finde nogle individer,

der har noget at beklage sig over. De fleste af vores problemer kommer ikke fra ydre hændelser eller faktorer men fra vores egen måde at tænke på og vores egen mentale indstilling.

Hvis f.eks. to mennesker har den samme fysiske lidelse, og den ene har en negativ mental indstilling vil dennes lidelse være større end for den anden, der har en mere positiv indstilling til sit liv. Derfor er det vigtigt at tage sig af at opdyrke en sund mental tilstand. Det er uklogt at fortabe sig i at opnå lykke gennem ydre faktorer.

I dag er det sådan, at alle stræber efter at få en uddannelse. Men alene at styrke sin intelligens bringer ikke nødvendigvis lykke. Nogle gange er det tilfældet, at folk med den bedste uddannelse og en høj udviklet intelligens ligger under for tvivl, ydre forventninger og mistro, som gør, at de ikke oplever lykke. Hemmeligheden bag at opnå et lykkeligt liv kender vi i grunden alle: det handler om den mentale indstilling og ikke så meget om menneskelig intelligens.

Hvis menneskets intelligens er understøttet af et ønske om at gavne andre, at føle kærlighed over for andre, så vil det være muligt at gavne andre vha. sin intelligens forenet med en sådan

indstilling. Menneskelig intelligens er vigtig for at kunne forholde sig på en autentisk måde til livet, og sammen med kærligheden giver den mennesket – i forhold til dyr, der også viser affektion og kærlighed f.eks. mellem unge og mor – en meget stor kapacitet. Intelligens uden en kærlig indstilling kan være destruktiv, mens intelligens sammen med den kærlige indstilling er konstruktiv.”

Menneskelige følelser

”Der findes forskellige former for menneskelige følelser. De følelser, der opstår pludseligt såsom stærkt begær, modvilje, had og vrede, er rent faktisk – selvom de tilsyneladende har en god grund til at opstå – uden en gyldig årsag. De er pludselige og flygtige. Modsat disse opstår de gavnlige, positive kvaliteter såsom ægte kærlighed og medfølelse ikke pludseligt, men er noget, man udvikler over længere tid vha. logisk argumentation, visdom og forskellige processer, hvorved man forstår, at der er gode begrundelser for at udvikle disse følelser.

Den generelle regel siger altså, at de følelser, der er af skadelig natur, opstår pludseligt uden grund, mens de, der er gavnlige, opstår gradvist og kun

Dalai Lama blev engang spurgt: "Hvad er den største trussel mod universal ansvarlighed?" Hans svar: "Kortsigtethed!"

Dalai Lama: "Det er vigtigt at opdyrke en sund mental tilstand. Det er uklogt at fortabe sig i at opnå lykke gennem ydre faktorer." (Fotos: Mikkel Stenbæk Hansen)

gennem længere tids træning. Og fordi det er sådan, så ser vi, at der håb for os; vi kan faktisk transformere vores følelser."

Mentale faktorer

"Jeg mener, at det er vigtigt, at man bliver i stand til at identificere hvilke indre, mentale faktorer, der er gavnlige hhv. skadelige på samme måde, som vi kender til hvilke ydre faktorer, der har en indflydelse på vores fysiske velvære. På det rent begrebsmæssige plan er det lige til at identificere, hvad der er godt og dårligt. Men der er også et plan eller en ubevidst tilstand, der er uden begreber. På det ubevidste, oplevelsesmæssige plan er der stor forskel på, om man i en given situation oplever lykke eller lidelse. Ved en positiv mental indstilling vil man ofte opleve lykke, mens en negativ indstilling fører til lidelse. Derfor må vi forsøge at øge de mentale faktorer, der skaber lykke for os selv, og søge at reducere de faktorer, der skaber lidelse.

Det er også konklusioner, man er nået frem til i den medicinske forskning. Den mentale tilstand påvirker vores fysiske tilstand. Tilstedeværelsen af nervøsitet, frygt og mental ubalance giver fysiske lidelser og ubalance i kroppen. Det er ikke

noget religiøst fænomen. Det er bredt accepteret."

Åbent udsyn

"I en videnskabelig undersøgelse blev det observeret, at de personer, der konstant refererer til sig selv og siger 'jeg', 'mig' og 'min' har større risiko for at få et hjerteslag end andre mennesker. Det skyldes, at ved en stærk fiksering på sin egen person, så begrænser man sit udsyn til et meget lille område, og så vil selv ens små problemer virke uoverskuelige. Men hvis man fokuserer på andre mennesker og har et bredt udsyn, så åbner sindet op, og ens egne problemer bliver mindre betydningsfulde. Man vil da opleve mere velvære og ligeledes undgå sygdomme.

Jeg kender en ældre tibetansk lama, 82 år nu, der sad i kinesisk fængsel i 18 år, inden det lykkedes ham at flygte. Jeg spurgte ham en dag, om han ikke frygtede for sit liv, mens han sad i fængslet. Han svarede: 'Jeg havde kun én frygt. Og det var, at jeg ville miste min medfølelse for kineserne.'

Når man er i en situation som han, er der al mulig chance for, at man bliver aggressiv eller vil gøre oprør. Men denne mand så det som en lejlighed til at praktisere medfølelse, også over

for fjenden. Derfor kan vi se, at det er den mentale indstilling, der afgør, hvorledes man oplever forskellige ting. Han lever godt i dag og er åndsfrisk. Men måske var han et fjols? En anden tibetaner jeg kender, som også har været i kinesisk fængsel, hader kineserne inderligt."

Altruisme

"Når jeg ser på en begivenhed som 11. september, var den kun mulig pga. menneskelig intelligens og moderne teknologi kontrolleret af enorme, negative menneskelige følelser. Mangel på medfølelse fører til destruktive katastrofer. Derfor er det vores ansvar at udvikle vores indre kvaliteter og transformere vores mentale indstilling.

Den vigtigste af alle indre kvaliteter er altruismen, dvs. at tænke på andre, at føle ansvar for andre og tage sig kærligt af andre. Altruisme og medfølelse er noget meget kostbart for at sikre fred i denne verden. Når man betragter ting positivt, vil man selv føle indre styrke, tillid, ro og fred. Nogle tror, at altruisme kun er godt for andre og ikke for en selv. Men det er helt forkert. For man opnår en utrolig indre styrke ved at praktisere altruisme og gøre noget for andre.

Det er vigtigt, at vi kombinerer den tekniske udvikling med den indre udvikling. Man skal starte med sig selv. Først sin hjerne, så sin familie, så det samfund man lever i. På den måde vil den positive indstilling brede sig og blive universal.

Vi har alle sammen potentialet for at transformere vores indre. Det skal ske af eget valg. Det er vores ansvar. Lad os alle følge denne vej. Og selvom vi ikke helt lykkes, så vil vi ikke fortryde noget, for vi gjorde vores bedste."

Fremtidens kemikaliepolitik

6. oktober, kl. 10-16. Konference om EUs fremtidige kemikaliepolitik herunder REACH-systemet. Sted: SiDs forbundshus, Kampmannsgade 4, Kbh. Arr./tilmelding: SiD på tlf. 3314 2140 eller claudia@sid.dk.

ATV-møder om grundvand

ATV-Fonden for Jord og Grundvand holder i dette efterår fire møder om grundvandsbeskyttelse. Tilmelding og fuldt program for møderne kan ses på www.atv-jord-grundvand.dk

- 9. oktober.** H.C. Andersen Hotel, Claus Bergs Gade 7, Odense. Heldagsmøde om indsatsplaner for grundvandsbeskyttelsen i Danmark.
- 22. oktober.** Schæffergården, Jægersborg Allé 166, Gentofte. Heldagsmøde om usikkerheder, fejl og mangler ved undersøgelser af forurening af jord og grundvand.
- 6. november.** Helnan Marselis Hotel, Strandvejen 25, Århus. Heldagsmøde om samspejlet mellem grundvand og overfladevand. Hvilke processer er styrende for vandets kredsløb?
- 20. november.** Schæffergården, Jægersborg Allé 166, Gentofte. Heldagsmøde om GIS og digital forvaltning. Hvor langt er vi nået med on-line anvendelse af miljødata?

Energi- og klimapolitik i EU og Danmark

21. oktober, kl. 13-17. Konference i Landstingssalen på Christiansborg med oplæg af Søren Dyck-Madsen, Det Økologiske Råd, Lars Georg Jensen, WWF, Helge Ørsted Pedersen, Elkraft System og Frede Hvelplund, professor ved Aalborg universitet. Derudover et bredt sammensat panel med folketingspolitikere. Arr.: Det Økologiske Råd, Europas Miljø og EnergiDebat. Tilmelding på tlf. 3315 0977 eller info@ecocouncil.dk. Gratis entré.

Bioteknologiens grænser

21. oktober, kl. 9-16. Kan økologisk risikovurdering give tilstrækkeligt svar på, hvorvidt gensplejsede planter vil skabe problemer i naturen? Konferencested: Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, Festauditorium, Bülowsvej 17, Frederiksberg. Arr./tilmelding: Center for Bioetik og Risikovurdering på tlf. 3528 3010 eller bioethics@kvl.dk.

Grønne Familiers dag

25. oktober. Arrangementer over hele landet med GMO (gensplejsning) som det overordnede emne. Se www.eco-net.dk

---

Sletter havet alle spor?

6. november, kl. 15-21. Hvad skete der efter oliekatastrofen ved Falster og iltsvindet i 2002? Sted: Ingeniørhuset, Kalvebod Brygge 31-33, Kbh. Arr./tilmelding: IDA-Miljø på tlf. 3318 4818 eller www.ida.dk/moeder. Entré.

EUs nye grundlov og miljøet

11. november, kl. 14.30-17. Vil den nye forfatningstraktat i EU styrke miljøpolitikken? Hvad gør de europæiske miljøorganisationer op til regeringskonferencen? Oplæg ved Christian Ege, Det Økologiske Råd, Michael Minter, Danmarks Naturfredningsforening, Lone Dybkjær, MEP (RV), Jørn Jespersen, MF (SF), Niels Busk, MEP (V), Helle Sjelle, MF (K) og Torben Hansen, MF (S). Sted: "Trekanten", Københavns Miljøkontrol, Kalvebod Brygge 45. Arr.: Det Økologiske Råd og Europas Miljø. Tilmelding på tlf. 3315 0977 eller info@ecocouncil.dk. Gratis for privatpersoner. 200 kr. for institutioner.

Forurenede grunde

13. november, kl. 15-21. I Danmark er der ca. 14.000 forurenede grunde. Skal der ryddes op? Sted: Ingeniørhuset, Kalvebod Brygge 31-33, Kbh. Arr./tilmelding: IDA-Miljø på tlf. 3318 4818 eller www.ida.dk/moeder. Entré.

Vandmiljøplan III

20. november, kl. 15-21. Møde om det faglige grundlag bag den nye vandmiljøplan. Sted: Ingeniørhuset, Kalvebod Brygge 31-33, Kbh. Arr./tilmelding: IDA-Miljø på tlf. 3318 4818 eller www.ida.dk/moeder. Entré.

Debat

Redaktionen har ikke modtaget debatindlæg til dette nummer.

Send dit bidrag til næste nummer senest **31. oktober 2003**. Indlæg bør ikke overskride 400 ord og modtages helst på diskette eller e-mail, bo@ecocouncil.dk

Nyt fra Rådet

Telefontid

Sekretariatet har på grund af indskrænkning i sekretærbemanding måttet indskrænke sin telefontid på hovednummeret 3315 0977, som nu er åbent på hverdage 9-12 og 12.30-15. Vi opfordrer alle, der skal have fat i fagmedarbejderne til at ringe på disses direkte numre: Christian Ege, 3318 1933 Søren Dyck Madsen, 3318 1939 Hans Nielsen, 3318 1944 Uffe Geertsen, 3318 1938 Sidsel Dyekjær, 3318 1940 Karsten Krogh Jensen, 3318 1935

Nyt forslag til Pesticidplan
VK-regeringens forslag til Pesticidplan 2004-2009 (Pesticidhandlingsplan III) lever hverken op til Regeringsgrundlaget eller Danmarks Nationale Strategi for Bæredygtig Udvikling, der slår fast, at anvendelsen af pesticider skal minimeres i størst muligt omfang. Tværtimod tillader planen et pesticidforbrug, der ligger betydeligt over det økonomisk optimale og langt over den behandlingshyppighed, der kan opnås uden særlige omkostninger for landbruget.

Det Økologiske Råd har anbefalet, at der indføres ambitiøse reduktionsmål og effektive virkemidler i planen, så behandlingshyppigheden (BI) kan reduceres til 1,7 i 2005 og 1,4 i 2008. I rapporten "Opdatering af Bicheludvalgets driftsøkonomiske analyser" blev det konkluderet, at "det vil være økonomisk optimalt for dansk landbrug at reducere pesticidforbruget fra de nuværende ca. 2,0 BI til ca. 1,7 BI, og at en reduktion til 1,4 BI kan gennemføres uden ændringer i sædskiftet og uden særlige omkostninger for dansk landbrug." Alligevel er målet i regeringens Pesticidhandlingsplan en reduktion til kun 1,7 BI i 2009.

Den nye Pesticidplan er alene baseret på frivillige, informationsbaserede tiltag, og de meget svage reduktionsmål svækker i sig selv kraftigt landbrugets incitament til hurtigt at reducere pesticidforbruget. Det Økologiske Råd anbefaler, at landbruget både via regler og økonomiske virkemidler motiveres til at stoppe det unødvendige pesticidforbrug, og at økologisk jordbrug anvendes som virkemiddel til at reducere indholdet af pesticidrester i fødevarer og drikkevand.

Antologi om energi og klima

Det Økologiske Råd har udgivet antologien "Energi, klima og forsyningsikkerhed i EU og Danmark." Bogen indeholder 12 artikler skrevet af centrale aktører i Danmark, der hver giver deres syn på den nuværende situation og den fremtidige energi- og klimapolitik. Bogen vil være uundværlig for energi- og klimainteresserede, som ønsker at deltage i efterårets forventede skarpe debat om dansk energi- og klimapolitik. Bogen er på 132 sider og er støttet af Nævnet vedr. EU-oplysning.

Liberalisering af energiforsyningen

Det Økologiske Råd har udgivet hæftet "Liberaliseringen af energiforsyningen i EU og Danmark." Hæftet behandler betydningen af den omfattende liberalisering, privatisering og centralisering, som er sket i EU og Danmark igennem det sidste årti. Liberaliseringen har gjort det sværere at føre en fornuftig energi- og klimapolitik i de enkelte lande, og har afgørende betydning for at energiforsyningsikkerheden mindskes med risiko for voldsomme prisstigninger og omfattende nedbrud i energisystemerne.

Giv et støttebidrag

Spørg kolleger og venner, om de vil melde sig ind!

Det Økologiske Råd har stærkt brug for flere medlemmer og for støttebidragsydere. Vi har fungeret siden 1. januar uden offentlige tilskud. Det så nok dristigt ud at prøve at fortsætte et sekretariat uden tilskud, men det ser nu ud til at lykkes indtil videre – hvad vi selvfølgelig er meget glade for og også lidt stolte over.

Både sekretariatsleder og alle fagmedarbejdere er nu finansieret via konkrete projekter, og vi har reduceret vores faste udgifter stærkt, bl.a. ved at flytte til billigere lokaler. Men det betyder selvfølgelig, at vi har mindre tid til at tage nye miljøpolitiske initiativer, end vi havde før. Samtidig betyder det, at medlemstilgang og støttebidrag virkelig gør en forskel.

Støttebidrag

Nogle har nok holdt sig tilbage, da vi første gang gik ud og opfordrede til at betale støttebidrag – ingen ønsker jo at hælde penge ned i et stort hul. Men nu kan vi klart sige, at det ikke er millioner vi mangler, men et samlet støttebidrag på f.eks. 100.000 kr. pr. år vil virkelig gøre vores drift mere stabil. Betaler man et engangsbetrag, kan man trække hvad der ligger udover 500 kr. fra i skat. Hvis man tegner en kontrakt på, at man vil betale et fast beløb i en årrække, kan man trække hele beløbet fra i skat.

Nye medlemmer/abonnenter

Vi vil opfordre alle jer, der allerede er medlemmer og abonnerer på Global Økologi til at spørge venner og kolleger, om det ikke var noget for dem. I disse tider med en regering, der nedprioriterer miljøet, er der særlig brug for at styrke en uafhængig organisation som Det Økologiske Råd, der kan holde miljøfanen højt og præsentere gennemarbejdede analyser og forslag.

Som medlem får du Global Økologi fem gange om året. Du får 20% rabat på deltagelse i

Det Økologiske Råds seminarer, og du kan tilmelde dig den gratis nyhedsservice via e-mail.

Kollektivt medlemskab

Som noget nyt opfordrer vi arbejdspladser til at tegne kollektivt medlemskab/abonnement. Arbejdspladsen kan købe en "pakke" med et antal abonnenter på vores tidsskrift Global Økologi. Hvis man køber mindst 10 abonnenter, koster det 230 kr. pr. årsabonnement (normalpris 295 kr.) Købes mindst 25, bliver det 205 kr. pr. abonnement. Arbejdspladsen kan også tegne et kollektivt medlemskab, som indebærer, at medarbejdernes deltagelse i DØRs seminarer bliver gratis, ligesom publikationer bliver gratis. Prisen for et kollektivt medlemskab aftales afhængigt af virksomhedens størrelse.

Det Økologiske Råds bestyrelse
Christian Ege (formand), Nils Ørum-Nielsen (næstform.), Jette Rank, Kåre Press-Kristensen, Michael Kvetny, Lene Christiansen, Lise Christiansen, Søren Gabriel, Ole Busck, Marie Louise Olsson, Kenneth Karlsson, Lennart Emborg, Jette Hagensen (suppl.)

Ideernes by

Anmeldt af Bo Normander, red.

Leif Hierwagen giver i denne bog et personligt og ærligt billede af livet i økofællesskabet Dyssekilde i den nordsjællandske landsby Torup. Både de gode og de mindre gode erfaringer fra fællesskabets 20-årige historie er kommet med.

Det er interessant at læse om, hvordan og hvorfor nogle idealistiske mennesker har valgt at bygge en landsby op på fælles visioner om økologi, bæredygtighed og spirituelt fællesskab. Ikke mindst når virkeligheden viser, at de fælles visioner slet ikke holder, men at beboerne har vidt forskellige opfattelser af disse. "Beboerne lader sig ikke planlægge; men vil selv", som Hierwagen skriver.

Det har ført til mange diskussioner, som beskrevet i bogen, og man kunne næsten ønske sig at have været en flue på væggen til nogle af de fællesmøder, hvor bølgerne gik højest. Så tæt kommer vi dog ikke; bogen holder en klar distance til konkrete hændelser, hvilket virker lidt kunstigt men dog ganske lærerigt.

Bogen er mest konkret i beskrivelserne af selve byggeriet i landsbyen. At lade sig inspirere af de metoder og ideer, der er brugt, er for mig at se det mest brugbare ved bogen: Muslingeskaller som kapilærbrydende lag, fundament af stensætning, sandlager til varme, domeskellet som bærende konstruktion og brug af ubrændt ler, træ, hørisolering, stampet ler, halmballer, genbrugstegl osv. Der er virkelig blevet eksperimenteret, og det er tankevækkende at læse om.

Teksten er generelt letlæst, men temmelig ustruktureret. Virkelige hændelser, teori, praksis og forfatterens egne ideer er rodet sammen i ét sammensurium. Det gør ikke fortællingerne uinteressante, men man taber tråden en del gange.

Bogen indeholder mange sort-hvide fotos, som er med til at gøre bogen appetitlig. Desværre er kvaliteten noget skiftende, nogle er grumsede, andre er for mørke og mangler kontrast, og motiverne er af og til noget familiefarsagtige. Den manglende kontrast forstærkes yderligere af bogens grålige papirkvalitet.

Tonen i teksten, billedernes mørkegrå kvalitet og et gammeldags layout gør bogen helt retro og får den til at ligne en udgivelse fra 1970'erne. Det er ærgerligt. Bogen burde være et fremtidsbillede, for Dyssekilde er et visionært sted med byggeri og ideer, vi alle kan drage stor inspiration af.

Ideernes by. Af Leif Hierwagen. 84 sider. 148 kr. Forlaget Klitrose 2003.

Økologi for fremtiden

Konsekvenserne af landbrugets driftsformer vedrører os alle. Derfor er indsigt og en økologisk bevidsthed i dag en grundlæggende betingelse for at forstå de komplicerede sammenhænge mellem natur og fødevarer. Det beretter Helena Drewes Bollesen om i denne nye øko-debatbog. Bogen indeholder sort-hvide fotografier, tabeller m.v.

---

168 sider. 178 kr. Forlaget Hovedland 2003.

Økologi og naturforvaltning

Denne undervisningsbog er kommet i en ny, opdateret udgave. Den økologiske forståelse fremstilles ved i en række kapitler at beskrive naturens biologi, ressourcudnyttelse, forurening og naturforvaltning. Bogen er rigt illustreret med farvefotografier, grafer og figurer.

---

232 sider. 300 kr. Nucleus Forlag 2003.

Publikationer

Her på siden ses et udpluk af Det Økologiske Råds publikationer. En fuldstændig liste fås ved henvendelse til Det Økologiske Råd eller fra www.ecocouncil.dk. De fleste publikationer kan gratis læses eller downloades på hjemmesiden. Ved køb af klassesæt gives normalt 33% rabat. Ekspeditionsgebyr og porto tillægges prisen.

Energi- og klimapolitik i EU og Danmark NY

Hvordan opfyldes Kyoto-målene? Af Uffe Geertsen og Søren Dyck-Madsen, DØR, 2003. 24 sider. Gratis.

Liberaliseringen af energiforsyningen i EU og Danmark NY

Liberaliseringen har gjort det sværere at føre en fornuftig energi- og klimapolitik i de enkelte lande i EU. Af Uffe Geertsen og Søren Dyck-Madsen, DØR, 2003. 16 sider. Gratis.

Energi, klima og forsynings-sikkerhed i EU og Danmark NY

Antologi om energi- og klimapolitik skrevet af centrale aktører i Danmark. Red. af DØR, 2003. 132 sider. 40 kr.

Kemikalier, miljø og sundhed NY

Om samspillet mellem den kemiske industri og samfundet. Fire typer kemikalier gennemgås som cases. Af Sidsel Dyekjær m.fl., DØR, 2003. 36 sider. 30 kr.

Fokus på økologisk jordbrug NY

Hvad er perspektiverne for økologi i Danmark? Af Hans Nielsen, DØR, 2003. 50 sider. 30 kr.

Globale miljøproblemer

– kan løses med økonomiske virkemidler. Om grønne skattereformer. Af Søren Dyck-Madsen, DØR, 2003. 48 sider. Gratis.

Byøkologi og bæredygtighed

Debat om hvad bæredygtige løsninger i byggeriet indebærer. Plancheudstilling kan lånes. Af Søren Dyck-Madsen, DØR, 2003. 28 sider. Gratis.

Stof til eftertanke

Pjece om hormonforstyrrende stoffer – et modspil til Miljøstyrelsens mere forsigtige pjece. Udgivet af Danmarks Naturfredningsforening, Forbrugerrådet og Det Økologiske Råd, 2003. 8 sider. Gratis.

Bestillingskupon

- Jeg ønsker at tegne abonnement på Global Økologi (5 numre om året 295 kr.)
- Jeg er studerende/arbejdsløs/pensionist (175 kr. dokumentation vedlægges)
- Jeg ønsker at være støttemedlem af Det Økologiske Råd* (priser som ovenfor)
- Jeg ønsker at være medlem af Europas Miljø (90 kr. om året, stud./arb.løs/pens. dog 45 kr.)

Jeg ønsker at give et gavebidrag til Det Økologiske Råd på: _____

Jeg ønsker at bestille følgende publikationer: _____

Beløbet indbetales:

- på giro 897-5051   vedlagt som check
- via betalingservice, PBS (du bliver kontaktet herom)

Navn _____

Adresse _____

Postnr. og by _____ Tlf. _____

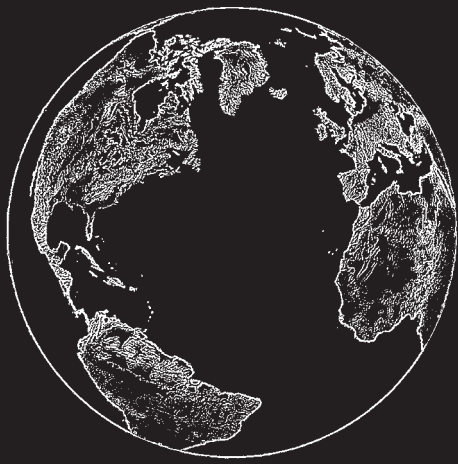
*Alle støttemedlemmer får Global Økologi 5 gange årligt, får adgang til foreningens generalforsamling, mulighed for at stille op til Det Økologiske Råd og for at deltage i arbejdsgrupperne, samt får rabat ved arrangementer m.m.

NB. Kuponen kan også sendes som fotokopi eller faxes på 3315 0971.

Frankeres
som brev

Global Økologi

c/o Det Økologiske Råd
Blegdamsvej 4B
2200 København N

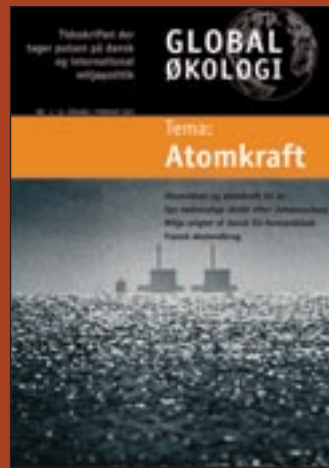
Oktober 2002

December 2002

Februar 2003

April 2003

Juni 2003

Læs i næste nummer om
Tema om bæredygtig trafik
Medicinrester i naturen
EU-politik og det danske grundvand

Udkommer december 2003

Global Økologi tager pulsen på dansk og international miljøpolitik
Global Økologi giver læseren en tværfaglig tilgang til miljøstoffet
Global Økologi udgives af Det Økologiske Råd og udkommer fem gange om året

www.globalokologi.dk